

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winsttoegmerk

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 1.000 fr. per jaar

Postrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, 2000 Antwerpen

DRUGGEBRUIK, EEN SOCIAAL DILEMMA

Rede uitgesproken door Mr. Henri DE MUNCK, tijdens de plechte openingszitting van de Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen, op zaterdag 14 oktober 1972

« De druggebruiker wil de engel evenaren, maar hij is een dier geworden, dat zeer machtig is, als macht al het juiste woord is voor een buitengewone sensibilliteit, die men niet kan temperen, en waar men geen richting aan kan geven » ⁽¹⁾

* * *

Dit schreef in de vorige eeuw de franse dichter Charles Beaudelaire in zijn beroemd geworden werk « Les Paradis Artificiels ».

Want, al gebruikte Beaudelaire hashish en opium, als filosoof was hij gekant tegen druggebruik, omdat het naar zijn mening de menselijke vrijheid verminderde. ⁽²⁾

De verdedigers van het gebruik van drugs, zoals de Amerikaan Timothy Leary, zijn de mening toegedaan dat de menselijke creativiteit door middel van drugs dingen tot stand zou kunnen brengen, die sinds lang niet meer tot de mogelijkheden van de menselijke psyche gerekend worden.

Geheel nieuwe en diepe lagen van de menselijke geest zouden geëxploreerd kunnen worden, om aldus een tegenwicht te vormen voor de uiterst schadelijke invloeden van onze overgetechnificeerde wereld. ⁽³⁾

Sinds mensenheugenis hebben er drugs bestaan.

Waarschuwing en straf ten spijt, bleven de mensen verboden en gevaarlijke stoffen gebruiken.

Deze realiteit heeft thans een extra zwaar accent gekregen : het aantal druggebruikers neemt toe, en het aantal stoffen, die als drugs dienen, groeit sterk.

Over de bezwaren en gevaren van deze situatie bestaat er geen eenstemmigheid, over het te voeren beleid nog minder.

Voor al de cannabisprodukten, marihuana en hashish, worden véél gebruikt en zéér verschillend beoordeeld.

Waarom ?

Wat zoeken de gebruikers ?

Waar houdt het gebruik op, en waar begint het misbruik ?

Waarom wordt druggebruik door sommigen verdedigd en door anderen fel bestreden ?

Door het toenemend gebruik van stimulerende middelen, en bewustzijnsveranderende stoffen, zoals de cannabisprodukten, mescaline en L.S.D., ontstond de behoefte aan een samenvattende term, en, in navolging van de engelssprekende landen, werd in onze spreektaal de term « drugs » ingevoerd.

« Drug » is oorspronkelijk het engels woord voor geneesmiddel.

De invoering van deze « kunstterm » heft overigens lang niet alle moeilijkheden op, en aan definities, zowel op nationaal als internationaal vlak, ontbreekt het geenszins.

De Wereldgezondheidsorganisatie (World Health Organization) bepaalde « drugs » als : « alle stoffen, die, indien opgenomen in het levend organisme, één of meer van de functies van dat organisme wijzigen » ⁽⁴⁾

De verschillende andere omschrijvingen van drugs zijn te talrijk om op te sommen en differentiëren, zowel door de veronderstellingen en hypotesen, die men predisponeert, als door het feit dat ze uitgaan, hetzij van een neurologisch, psychiatrisch, farmacologisch, chemisch of sociologisch standpunt. ⁽⁵⁾

Het is met het begrip drugs net als een giraffe : gemakkelijk te herkennen, maar moeilijk te definiëren.

Hoewel ik ervan bewust ben dat geen enkele definitie drugs scherp afbakt van andere stoffen, die de mens op een of andere wijze tot zich neemt,

geef ik de voorkeur aan de bepaling, die drugs omschrijft als : alle stoffen, die psychische veranderingen teweegbrengen, welke als attractief worden ervaren, en die gebruikt worden zonder dat daarvoor een medische indicatie bestaat,

omdat in deze definitie veronderstellingen ten aanzien van de schadelijkheid of het al dan niet aanvaard zijn in een bepaald cultuurpatrimonium worden vermeden.

Maar belangrijker dan iedere definitie, is dat het omgaan met drugs zich beweegt tussen het gebruik en het uiterste misbruik.

Gebruik zou men kunnen noemen het incidenteel adequaat toepassen met een omschreven doel, zoals bij een medisch verantwoorde therapie, en mogelijk een doordachte toepassing ter verhoging van het welbevinden, een toelaatbare of niet schadelijke euforie.

Anderzijds het dwangmatig, ondoordacht en herhaald gebruik met nadelen voor het lichamelijk functioneren en de geestelijke stabiliteit of... misbruik. ⁽⁶⁾

Maar binnen deze uitersten komt een veelheid van variaties voor en daarmee ook in de gevolgen voor de gebruiker, diens naaste omgeving en de maatschappij.

Overigens is de overgang van gebruik tot misbruik niet steeds scherp afgelijnd, daar hij mede bepaald wordt, zowel door medische als door sociaal-culturele normen, die elkaar niet steeds overdekken en die daarbij niet onveranderlijk zijn.

Zo zal men in de maatschappelijke beoordeling, zelfs van intens gebruik van genotmiddelen, als tabak en alcohol, en van geneesmiddelen, zoals tranquillizers en slaapmiddelen, nauwelijks spreken van misbruik, hoewel dit intens gebruik zeer schadelijk kan zijn en van medisch standpunt dan ook als misbruik moet bestempeld worden.

Omgekeerd, wanneer het gaat om sociaal niet aanvaarde drugs, zoals marihuana, zal men in de maatschappelijke beoordeling, van gering of incidenteel gebruik reeds spreken van misbruik, alhoewel dit gebruik medisch onschadelijk kan zijn. ⁽⁷⁾

Het is in de huidige maatschappij vaak de gewoonte om weinig genuanceerd en discriminerend te denken.

Men denkt in partijen, zoals het kortharige establishment, met alcohol en tabak, tegenover langharige ontwortelden met hashish.

Men noemt elkaar's genotmiddelen drugs, al dan niet hard of soft, en past vervalsend de taal aan, aan deze partijstrijd.

Ik denk soms dat, wanneer alcohol ons niet bereikt had als een verrukkelijk geschenk van de goden uit een grijs verleden, maar vandaag werd uitgevonden door een chemicus, het gebruik ervan door de wet onmiddellijk zou worden verboden.

Maar omdat onze gemeenschap zo lang met alcohol is vertrouwd, kunnen we het voor een deel controleren, terwijl we de effecten daarbuiten tolereren.

Het chronisch gebruik van sommige drugs, de zgn. « hard drugs », vooral morfine, heroine, opium, en de beruchte en sterk onderschatte amfetaminen, kan lichamelijk afhankelijkheid meebrengen, die veelal het gevolg is van de gewenning.

Gewenning of tolerantie is dan de toestand van biologische adaptatie, die gekenmerkt wordt door het feit dat de dosis moet verhoogd worden om steeds dezelfde bevredigende effecten te bekomen. ⁽⁸⁾

Andere drugs, zoals L.S.D. en marihuana, of « soft-drugs » blijken geen fysische verslaving te veroorzaken, maar kunnen wel leiden, zoals overigens alle drugs, tot een zodanige préoccupatie met én hunker naar die drugs, dat daardoor een volkomen gebruikspatroon ontstaat of psychische afhankelijkheid. ⁽⁹⁾

Het onderscheid in schade of afhankelijkheid van fysische én van psychische aard is uit wetenschappelijk oogpunt niet houdbaar, daar moet worden aangenomen dat psychische schade, die het gevolg is van drugs, veelal berust op neuro-fysiologische processen, dus een somatische basis heeft, al is over deze processen nog niet veel bekend.

Het verschil tussen « psychological dependence » en « physical dependence » werd ingevoerd op een wijze, die zou kunnen doen veronderstellen dat er hierbij sprake zou zijn van duidelijk af te grenzen gebieden.

Vele auteurs achten het waarschijnlijker dat men bij « hard drugs » te maken heeft met opvallend duidelijke gewenning, terwijl deze bij « soft drugs » veel minder sterk

optreedt, wat m.a.w. eerder pleit voor graduele dan principiële verschillen in dit opzicht. ⁽¹⁰⁾

Geleidelijk is dan de opvatting ingeslopen dat « hard drugs » alleen gevaarlijk zijn en worden « soft drugs » beschreven als stoffen die geen gewenning geven m.a.w. ongevaarlijke drugs zijn.

De invoering van het begrip « gevaarlijke of ongevaarlijk » als criterium is van twijfelachtige betekenis. ⁽¹¹⁾

Het bezwaar van deze indeling is dat niet alle stoffen, die als drugs worden gebruikt, op duidelijke wijze in één van deze categorieën zijn onder te brengen.

Wanneer men b.v. stoffen, die een sterk verslavende werking kunnen hebben, tot de « hard drugs » wil rekenen, dan valt L.S.D. daar niet onder, en de cannabisprodukten evenmin.

Dit zou ten onrechte de indruk kunnen wekken dat beide drugs een ongeveer gelijk risico voor de gebruiker kunnen meebrengen.

Neemt men gewenning als criterium, dan valt cocaïne in de groep van de « soft drugs », hoewel het bepaald een gevaarlijke stof is.

Stelt men dat « hard drugs » de psychotrope stoffen zijn, die in meerdere of mindere mate — het risico van acute of chronische vergiftigingstoestanden met zich meebrengen, dan bestaan er geen « soft drugs ». ⁽¹²⁾

Afgezien van het feit dat er geen uniformiteit bestaat in de klassificatie van drugs als « soft » en « hard », heeft deze indeling weinig zin, daar ze geen rekening houdt met de intensiteit van het gebruik, die nochtans uiterst belangrijk is.

Het « hard » gebruik van « soft drugs » kan inderdaad gevaarlijker zijn dan het « soft » gebruik van « hard drugs ». ⁽¹³⁾

Als de cannabis produkten vaker worden genoemd dan andere drugs, komt dat, omdat gebleken is dat overal, waar men met het drugprobleem te maken heeft, marihuana en hashish in de discussie de sleutelpositie innemen, grotendeels ten gevolge van het feit dat het gebruik van deze drugs in onze westerse cultuurwereld enorm is toegenomen.

Naar gelang het land van herkomst of de samenstelling noemt men deze soft drugs : cannabis, Indische hennep, hashish, marihuana en kif.

Men heeft in de meeste westerse landen, door een streng politieel optreden, tegen de marihuana subcultuur, van deze drug het symbool van contestatie gemaakt.

Sommigen spreken vol afgrijzen over het gruwelijk onheil, dat zich langs kunstmatige wijze aan de gebruikers voltrekt, anderen vol morele verontwaardiging over de autoriteiten, van wie nooit iets mag, en prijzen de omstreken koopwaar aan, alsof ze standwerkers zijn in dienst van de N.V. Bewustzijnsverruiming.

Het gebruik van marihuana en hashish zou de mens een gelukzalig gevoel geven, een enorm besef van vrijheid, van ongebondenheid aan tijd en ruimte.

De kleuren krijgen een intensiteit, die rijker wordt en erotisch getint, muziek, soms ook smaken en geuren worden sterker beleefd. ⁽¹⁴⁾

« Voor iedereen, die niet ziende blind is, bestaat er al een kruitwagen, vol wetenschappelijke literatuur, waaruit zonneklaar blijkt dat marihuana niet, of niet zó schadelijk is als b.v. alcohol. »

Aldus de Nederlandse journalist Martin Schouten ⁽¹⁵⁾ die van mening is dat de bestrijders van het gebruik van marihuana anti-democratische persoonlijkheden zijn, die zich laten leiden door vooroordelen, bijgeloof, angst en taboes.

In de betogen van degenen, die zich tegen de genotmiddelen keren, en in het bijzonder tegen een vrij en gelegaliseerd hennepgebruik, zou een flink stuk puriteinse ethiek klinken, waar de arbeid bij de overgang van een con-

sumptiemaatschappij naar een produktiemaatschappij werd geïdealiseerd als een ascetische discipline. ⁽¹⁶⁾

De verschillende wetenschappelijke bevindingen inzake marihuana-gebruik zijn in hoge mate tegenstrijdig.

Algemeen wordt aangenomen dat in lage doseringen cannabis euforiserend werkt.

Bij hoge dosis, kunnen angst, achtervolgingswaan, hallucinaties en depersonalisatietoestanden optreden. ⁽¹⁷⁾

Bij proefnemingen heeft men o.m. geconstateerd dat bij een dosis van 18 milligram ^(17bis) vrijwel alle proefpersonen, zonder uitzondering, psychotisch aandoende reacties kregen: hallucinaties en werkelijkheidsverlies, terwijl bij een dosis van 2 à 3 milligram zo nu en dan ook iemand reageerde, alsof hij een psychotische episode doormaakte, maar het effect doorgaans de gewone, aangename « hightoestand » was. ⁽¹⁸⁾

Voorstanders van een vrij en gelegaliseerd gebruik van marihuana beroepen zich op een recent laboratoriumonderzoek van Norman E. Zinberg en Andrew Weil, die tot de conclusie kwamen dat de gevaren van marihuana-gebruik overdreven worden en deze drug in medisch opzicht een relatief ongevaarlijk bedwelmend middel is. ⁽¹⁹⁾

Weil in het bijzonder meent op grond van zijn ervaringen met honderde hashishgebruikers dat echte psychotische reacties, statistisch gezien, zeldzaam zijn, en dat dergelijke reacties voorkomen bij personen, die reeds eerder tekenen van schizofrenie vertoonden, wat hij noemt de « border line cases » en bij gebruikers die vroeger hallucinogenen, zoals L.S.D. gebruikten. ⁽²⁰⁾

Beide onderzoekers erkenden echter eerlijk en in alle objectiviteit dat ze dit probleem nog niet grondig genoeg hadden kunnen bestuderen, inzonderheid het nagaan van de gevolgen van excessief marihuana-gebruik op lange termijn, omdat de beschikbare tijd onvoldoende was, zodat zij hun resultaten onder alle voorbehoud publiceerden.

Thans gaan meer en meer stemmen op om de « soft-drugs » te accepteren en te legaliseren, omdat sommige jongerengroepen ze willen gebruiken.

Tegenstanders hiervan beweren dat regelmatig gebruik van marihuana en hashish de kans op het gebruik van andere drugs vergroot. ⁽²¹⁾

Velen, die verslaafd zijn aan heroïne en andere hard drugs zijn begonnen met het gebruik van hashish, zoals o.m. blijkt uit cijfers, vrijgegeven door de kliniek van verslaafden in Lexington (Kentucky).

Van de 800 aldaar wegens heroïne-verslaving behandelde patiënten hadden er 650 in een vroeger stadium henneproducten gebruikt. ⁽²²⁾

Dat het gebruik van marihuana kan voeren tot gebruik van b.v. heroïne, is zeker een feit, maar wordt niet veroorzaakt door de eigenschappen van de cannabisproducten, doch is eerder het gevolg van de eigenschappen van de gebruiker, en van de kanalen, waarlangs deze drugs gedistribueerd worden. ⁽²³⁾

Het verband tussen hennep-gebruik en het gebruik van andere drugs is m.a.w. niet direct causaal, maar verloopt via de deelneming van de druggebruikende subcultuur en wordt vooral in belangrijke mate beïnvloed door de persoonlijkheid van de gebruiker. ⁽²⁴⁾

Door dit alles is er altijd een zekere mate van onvoorspelbaarheid.

Meer dan bij enige andere vergelijkbare drug, variëren de effecten van persoon tot persoon, en bij hetzelfde individu op verschillende tijdstippen.

Er zijn sterke aanwijzingen dat complexe intellectuele functies worden beïnvloed door het cannabisgebruik: de snelheid en nauwkeurigheid van het denken gaan achteruit en men heeft vaak de grootste moeite zich te concentreren. ⁽²⁵⁾

Deelname aan het verkeer onder invloed van deze drugs, moet als onverantwoord worden beschouwd en hetzelfde

geldt voor het bedienen van machines en het hanteren van werktuigen. ⁽²⁶⁾

Het staat dan ook vast dat het gebruik van henneproducten zeker gepaard gaat met een sterk verminderde activiteit.

Of men dit als indolentie verwerpt, dan wel als contemplatieve instelling verheerlijkt, is een persoonlijke stellingname. ⁽²⁷⁾

Maar wanneer intensieve oplettendheid, snel reageren en beheersing van de motoriek zijn vereist, zowel in het verkeer als in de arbeidssituaties, kan de verdoving of de bewustzijnsverandering de prestaties nadelig beïnvloeden, soms zelfs zodanig dat het leven van de gebruiker of van zijn medemensen wordt bedreigd.

Betreffende de marihuanapolemiek kan men van alles uit de literatuur halen, geruststelling en felle waarschuwingen.

Men kan dezelfde feiten en rapporten verschillend interpreteren; en wanneer er overdreven waarschuwingen weerklinken, gepaard met dreigementen, en geroep om de harde hand, dan bekruipt een meer vrijheidlievend mens soms de neiging daartegen in te gaan.

Maar het is ook zeker fout te doen alsof gebruik van cannabisproducten geheel onschuldig is.

Tot op heden zijn er mijns inziens, wat betreft het gebruik van marihuana, onvoldoende wetenschappelijke argumenten om beslissingen te nemen met verstrekkende consequenties, zowel voor het individu als voor de samenleving. ⁽²⁸⁾

Een recent gevaar schuilt hierin dat de laatste jaren commerciële marihuana, vermengd met opiumderivaten, te koop wordt aangeboden, teneinde de gebruikers afhankelijk te maken van deze zwaardere drugs. ^(28bis)

Het opiumgehalte was weliswaar gering, maar het verscherpt het marihuanaprobleem.

De mensheid van vandaag wordt mogelijk meer dan ooit geconfronteerd met opbouw en destructie.

Geen wonder dat velen aan de begrenzingen van het dagelijks bestaan en aan die van eenzijdigheid in opvoeding, en van groei van gevoel en verstand, trachten te ontkomen door middelen ter hulp te roepen, waarvan beweerd of verwacht wordt dat deze het leven gemakkelijker, aangenamer en meer genuanceerd zullen maken.

Is er misschien door de gestegen welvaart pas ruimte gekomen voor het bewust beleven van angst, die niet in direct verband staat met de zorg om het dagelijks bestaan?

Of is de hoeveelheid « stress », die ieder te verwerken heeft in de laatste decennia toegenomen?

Hoe dan ook, het is een harde realiteit vast te stellen hoe indrukwekkend de cijfers zijn, welke aangeven hoe de wereld van vandaag wordt overspoeld met middelen, welke vergiftiging en verslaving kunnen teweegbrengen.

Welke zijn de achtergronden, redenen en motieven van het steeds toenemende druggebruik?

Het is moeilijk op dit terrein te streven naar een algemene en bevredigende motivatie.

Iedere generalisatie verliest praktisch zijn zin door de talrijke uitzonderingen.

Wat als oorzaak wordt gezien is vaak eveneens gevolg en omgekeerd. ⁽²⁹⁾

Welke zijn de motieven, die de druggebruikers zelf opgeven?

De gebruikers van cannabis waarderen vooral de spannende werking, het wegvallen van remmingen en de verhoging van het gevoel van eigenwaarde. ⁽³⁰⁾

Terwijl de L.S.D. gebruikers meer de nadruk leggen op de vergroting van zelfkennis en religieuze ervaringen.

Meer in het bijzonder zouden deze drugs onder bepaalde omstandigheden tot een confrontatie met een goddelijke realiteit kunnen leiden en op deze wijze ongekende mys-

tieke ervaringen en impressies kunnen tot stand brengen.

Drugs als « sacrament » zijn zelfs geïnstitutionaliseerd in het ritueel van een aantal Amerikaanse kerkgemeenschappen, waarvan deze o.l.v. Timothy Leary wel de meest bekende en bediscussieerde is. ⁽³¹⁾

Deze laatste verklaarde zelfs:

« Drugs vormen de ware hostie van de kerk. Het zijn geen drugs, zij vormen een sacramentaal voedsel en zijn manifestaties van de genade van God, en behoren daarom iedereen toe. Mensen L.S.D. geven is de enige zekere manier om te voorkomen dat oorlog ons zonnestelsel ruïneert ». ⁽³³⁾

Dergelijke woorden moet men ongetwijfeld toeschrijven aan onnodige exaltatie, en het gebruik van drugs zal juist aan dit soort uitlatingen niet vreemd zijn.

Een niet te verwaarlozen drijfveer als startpunt van het druggebruik is voor velen nieuwsgierigheid, lust om te experimenteren, gekoppeld aan een gebrek van motivatie in een andere en positieve richting. ⁽³⁴⁾

Terwijl tevens de gestegen welvaart zeker een belangrijke plaats inneemt onder de factoren, die met de toeneming van druggebruik in de Westerse landen in verband moeten gebracht worden.

Immers zonder deze welvaart zou er geen gelegenheid zijn voor experiment en introspectie, door middel van Luxemiddelen, die drugs tenslotte ergens zijn.

Bij een onderzoek, verricht door het Criminologisch Instituut te Groningen, verklaarde veruit de meerderheid van de ondervraagde druggebruikers dat zij met drugs begonnen waren uit nieuwsgierigheid en behoefte om te experimenteren.

De eerste gebruikte drug was steeds marihuana en hashish; 25 % ging op de duur over op sterkere middelen.

Bij deze laatste groep had nieuwsgierigheid als factor aan betekenis ingeboet. Vermoeidheid, depressies en angst kwamen op de voorgrond. ⁽³⁵⁾

En hier komen we tot een dominerende factor in het groeiend druggebruik: angst.

De snelle technologische ontwikkeling wordt door de jongere generatie beleefd als een bedreiging voor het voortbestaan van de mensheid, en maakt in de individuele sfeer hun beroepstoekomst onzeker.

Dit groeiend gevoel van onmacht en onzekerheid, van gefrustreerde ambities en angst om in de maatschappij te leven, wordt door sommige auteurs als het identiteitsprobleem aangeduid: « Wie ben ik, waar ga ik naar toe, wat is mijn relatie tot de wereld » ⁽³⁶⁾

Die breuk in de communicatie en de vervreemding van zichzelf en van de anderen vormen de meest fundamentele menselijke problemen.

Zo wordt een mens verslaafd.

Hij vlucht voor de vrijheid, want deze confronteert hem met zijn angst, zijn leegte, en zijn menselijke problemen.

Anderen achten de sociologische verklaring dat de jongeren in de huidige samenleving steeds meer drugs gebruiken, als een vorm van protest tegen de structuur van onze Westerse, sterk op wedijver ingestelde gemeenschap, helemaal niet bevredigend, en leggen de nadruk op afweer van agressie. ⁽³⁷⁾

Het is inderdaad zo dat de lichamelijke en de verstandelijke rijpheid zich bij de huidige jongeren gemiddeld op een lagere leeftijd voltrekt, in vergelijking met vroeger, terwijl de psychologische rijpheid en de maatschappelijke onafhankelijkheid zich op steeds latere leeftijd voltooit.

Tijdens deze verlengde overgangsfase ondervinden de jongeren in sterkere mate een drang naar zelfstandigheid en zoeken zij een eigen gestalte.

Het is dan ook niet te verwonderen dat onze jeugd gekenmerkt is door onzekerheid, instabiliteit en kwetsbaarheid, en geconfronteerd wordt met gevoelens en sensaties,

die zij niet de baas kan en die daarom afgeweerd moeten worden.

In dit verband maakte R.S.P. Wiener het belangrijk onderscheid tussen incidenteel en regelmatig druggebruik.

Het eerstgenoemde patroon treft men veel aan bij personen die een moeilijke fase doormaken.

Dit druggebruik acht Wiener niet verontrustend.

Ernstiger is de situatie, wanneer de behoefte aan drugs frequent optreedt, omdat de druggebruiker er dan niet in slaagt oplossingen te vinden voor zijn fundamentele persoonlijke problemen.

Bij een dergelijk druggebruik worden innerlijke groei en ontwikkeling uitgesteld; de drugs doen dienst als krukken en helpen tijdelijk over angst en remmingen heen, maar er ontstaat gemakkelijk afhankelijkheid. ⁽³⁸⁾

In verband met de van het heersende waardesysteem afwijkende ideologie valt dikwijls het woord subcultuur. Het begrip subcultuur, in de sociologie oorspronkelijk gebruikt ter aanduiding van de leefwijze van minderheidsgroepen in een gedifferentieerde samenleving, kreeg een tweede betekenis in de zin van « underground ».

Het gaat hier om de leefwijze van meestal jongeren in de Verenigde Staten en vele landen van Europa, die een bepaalde ideologie in allerlei variaties aanhangen, en zich ook in haar dracht en kleding onderscheiden van hen, die naar hun mening tot het « establishment » behoren.

De sfeer in deze subcultuur bevordert het druggebruik. Voor een deel wordt de sfeer ook weer bepaald door dit gebruik. ⁽³⁹⁾

De sfeer in deze subcultuur bevordert het druggebruik. In dit midden, is de gewinning aan een alles verwarrende levensstijl, die bewonderd wordt binnen de subcultuur der verslaafden.

De subcultuur waarin « een zekere beschutting wordt gezocht tegen de snijdende wind, die buiten waait » heeft positieve aspecten, maar bergt ook grote gevaren in zich. ⁽⁴⁰⁾

Gebruikers van cannabis komen er in aanraking met andere drugs en dit kan leiden tot riskante experimenten.

De subcultuur, die een functie vervult bij de volwassenwording, drijft het individu in een steeds groter isolement.

Een afwijzende houding van de maatschappij verstrekt het onderling gevoel van verbondenheid, maar ook de vervreemding ten opzichte van die maatschappij. ⁽⁴¹⁾

In termen van druggebruik betekent dit dat bij een intolerante bejegening, de isolatie, en de eenzaamheid versterkt worden, die wederkerig de behoefte om te ontsnappen in en met drugs vermeerderd.

De ernstige vervreemding en diepgevoelde vereenzaming van deze jonge mensen moet met vereende krachten worden doorbroken.

Zij lijden onder de onoverbrugbaar lijkende kloof tussen hun generatie en de uwe, onder hun eenzaamheid, onder hun en uw onmacht om het contact te herstellen.

Het is de taak van de volwassenen om de jeugd te helpen zelfstandig te worden zonder het gebruik van drugs. ⁽⁴²⁾

Het kunnen mooie ervaringen zijn, die men onder invloed van marihuana en andere drugs opdoet.

Van sommige drugs worden de stimulerende eigenschappen geroemd, welke de creativiteit zouden bevorderen, van anderen de rust, contemplatie en geestverruiming.

In zijn terecht beroemd geworden boek « Brave new world », beschreef Huxley een toekomstwereld, waarin de mens een soort paradijs op aarde heeft geschapen. ⁽⁴³⁾

Men is er in geslaagd alle ziekten en stoornissen uit te bannen. Men heeft het menselijk lot in handen, van verwekking in een reageerbuis tot een einde zonder lijden. Hoe gauw dit leven is, ondanks de wonderstof soma, toont deze roman wel duidelijk aan.

De mensen zullen blijven zoeken naar ontsnappings-

mogelijkheden en naar wegen om het geluk te vinden.

Zij zullen ook blijven zoeken naar het « ideale middel ».

Maar het is toch niet goed denkbaar dat het geluk zich aldus zal laten synthetiseren.

Want verslaving is wel te beschouwen als een typische dwaalweg en als een mislukking van de bevrijdingspogingen, een beweging in de richting van de afgrond.

Die kunstmatige volheid duurt maar even en laat een nog sterker gevoel van leegte achter.

Wel kan lijden worden verzacht en pijn bestreden.

Ook is het mogelijk dat er middelen gevonden worden of zijn die een zekere ontspanning geven.

Al die wegen hebben waarde, maar ook gevaren.

De verschillende drugs brengen het risico mee dat men niet blijft bij gematigd gebruik, maar dat men komt tot langdurig en intensief gebruik van deze stoffen.

Niet alleen mensen met moeilijkheden, niet alleen labiele personen kunnen voor verslaving gepredisponerd zijn.

Het is ook mogelijk dat bij mensen, die dergelijke symptomen nooit vertoonden, de constellatie van vitale hersendelen een ziekelijke neiging tot bepaalde prikkels, b.v. van drugs in de hand werkt. ⁽⁴⁴⁾

En het is niet voorspelbaar of dat ook niet voor U of voor mij geldt.

De laatste tijd is opnieuw de vraag gerezen naar de doelmatigheid van de wetgeving inzake drugs, en meer in het bijzonder of alle drugs aan hetzelfde regiem onderworpen moesten worden.

Terwijl in de Verenigde Staten van Amerika over het algemeen nog sprake is van een streng optreden, zijn landen als Canada en Denemarken er reeds toe over gegaan de gebruikers van soft drugs buiten de strafwet te stellen, en hen, indien nodig, medische hulp aan te bieden.

Verschillende staten in Amerika stellen op het gebruik en handel in drugs zelfs strengere straffen dan de federale wet aangeeft.

In de staat Texas kan men b.v. levenslange gevangenisstraf krijgen op grond van het bezit van marihuana, en zulke straffen worden in de praktijk ook opgelegd.

Voor verkoop van cannabisprodukten is in Illinois de minimumstraf 10 jaar ook al gaat het om het verkopen van één sigaret.

Stemmen gingen op voor een minder harde gerechtelijke aanpak en in 1966 trad de « Federal Narcotic Rehabilitation Act » in werking, waardoor vroegere strafbepalingen gelimiteerd werden en de nadruk wordt gelegd op resocialisatie en preventieve opvoeding. ⁽⁴⁵⁾

Het geldend recht inzake drugs wordt bepaald door internationale Verdragsverplichtingen, de deels daarop gebaseerde nationale wetgeving, en de wijze waarop de wettelijke bepalingen worden gehandhaafd.

De onoverzichtelijkheid van de in totaal 9 internationale overeenkomsten leidde tot een tiende verdrag, het Enkelvoudig Verdrag van New-York van 30 maart 1961, tot stand gekomen in het kader van de Verenigde Naties. ⁽⁴⁶⁾

De doelstelling van het Enkelvoudig Verdrag is het nemen van doeltreffende maatregelen tegen het misbruik van verdovende middelen door een gecoördineerd wereldomspannend optreden en door beperking van het gebruik van die stoffen tot geneeskundige en wetenschappelijke doeleinden.

Art. 36 van het Verdrag verplicht de aangesloten landen maatregelen te nemen « ten einde verbouw, productie, aankoop en verkoop, levering, vervoer, in- en uitvoer van verdovende middelen als strafbare feiten te beschouwen, indien zij opzettelijk worden begaan, en passende straffen op te leggen, in het bijzonder door gevangenis- of andere vrijheidstraffen voor ernstige strafbare feiten.

In dit verband dient opgemerkt dat het aan de staten wordt overgelaten welke « strafbare feiten » zij als « ernstig »

wensen te kwalificeren, en die zij derhalve met gevangenisstraffen willen bedreigen of beteugelen.

Het woord « gebruik » van drugs komt in art. 36 niet voor.

In sommige landen is het « gebruik » dan ook niet strafbaar gesteld.

Daar echter « gebruik » zonder enige vorm van « bezit » niet mogelijk is en « bezit » in al de aangesloten landen wel strafbaar is gesteld, heeft dit geen juridische gevolgen ten aanzien van de gebruikers van drugs.

De vraag kan gesteld worden of het « Enkelvoudig Verdrag van New-York » een interpretatie van het woord « bezit » zou toestaan in de zin van « bezit, niet bestemd voor eigen gebruik », alhoewel een dergelijke interpretatie moeilijk te rijmen valt met art. 4 van het Verdrag, waarin én gebruik én bezit beperkt is tot geneeskundige en wetenschappelijke doeleinden.

Alhoewel het Enkelvoudig Verdrag van New-York tevens beklemtoonde dat druggebruikers, die verslaafd zijn, behandeld moeten worden, wordt in de meeste landen druggebruik overwegend, zo niet uitsluitend, in de criminele sfeer gesitueerd en prevaleert dan ook duidelijk de strafrechtelijke benadering.

Druggebruik is m.a.w. zoals diefstal, een misdrijf, dat in elk geval moet gesanctioneerd worden.

Druggebruik wordt al te vaak en verkeerdelijk beschouwd als pathologisch gedrag, dat de status quo en het evenwicht van de samenleving bedreigt.

Meteen wordt een indrukwekkend stereotyperingsproces op gang gebracht t.a.v. de druggebruikers.

Het gaat dan om normloze, amorele en asociale figuren, die aan de rand van de samenleving in gedesorganiseerde milieus verschijnen en omwille van mogelijk besmettingsgevaar niet thuis horen in de gezonde rangen van de samenleving, maar hieruit dienen geïsoleerd, bij voorkeur door opsluiting in een gevangenis of door internering in een psychiatrische instelling.

Het schrijnend relaas van wijlen auteur en journalist Roger Van de Velde, die een aantal jaren in een instelling voor Sociaal Verweer verbleef, wegens palfiumverslaving, volstaat om de waarde van deze « behandeling » op zijn minst in twijfel te trekken.

De straffen, gaande van 3 maand tot 2 jaar gevangenisstraf, voorzien in de wet van 24 februari 1921, die aan België het wettelijk instrument bezorgde om zijn verplichtingen na te komen, opgelegd bij het Internationaal Opiumverdrag van Den Haag op 23 januari 1912, zijn zeker ontoereikend voor de beroepshandelaars, maar anderzijds ondoetreffend voor de druggebruiker.

Een beperkte en zelfs repressieve wetgeving is zeker nuttig bij het controleren van de productie en de distributie van werkelijk schadelijke stoffen, en het beïnvloeden van de klandestiene handel op nationaal en internationaal niveau, maar het blootstellen aan een opsporings- en vervolgingsklimaat en het ondergaan van vrijheidsbenemende sancties dragen niet bij tot de gezondheid van de druggebruikers, en geven een onvoldoende zicht op een werkelijke verbetering van de situatie.

Ik ga volledig akkoord dat de overheid niet streng en repressief genoeg kan optreden tegen de gewetenloze beroepshandelaars en leveranciers van drugs.

De strengere strafmaatregelen — voorzien in het wetsontwerp van 2 maart 1971 van de Heer A. Vranckx, Minister van Justitie, zijn reeds een goede stap in die richting.

Naargelang de leeftijd en de gevolgen voor de fysische en psychische gezondheid van de slachtoffers van drugs kunnen straffen worden opgelegd, die gaan van opsluiting tot dwangarbeid van 15 - 20 jaar ⁽⁴⁷⁾.

In het rijk van de handel in drugs bestaan er geen afstanden en geen grenzen.

De mannen op de achtergrond van deze intercontinen-

taal vertakte organisaties zijn meestal niet bekend. Zij worden zelden onmaskerd en gestraft. Hun eigen produkten raken ze zelf niet aan.

Een goed opgezet distributieapparaat, waarin regionale tussenpersonen, groothandelaars en financiers elk hun functie vervullen, zorgt ervoor dat de drugs de consument bereikt.

De laatste schakel in de keten wordt zeer vaak gevormd door de straathandelaartjes die dikwijls zelf verslaafden zijn. ⁽⁴⁸⁾

In de jongste algemene vergadering van Interpol, werd unaniem door 76 politiechefs een resolutie aangenomen, die zich op de volgende wijze over de strafdifferentiatie uitsprak:

harde straffen voor beroepshandelaars, een veel lichtere straf, gepaard met voorwaardelijke veroordeling en indien nodig medische behandeling voor de verslaafde kleine straathandelaars, tenslotte maatregelen van sociale aard, en geen straffen voor drugmisbruikers en gebruikers. ⁽⁴⁹⁾

Het heeft inderdaad weinig zin een éézijdig bestraffingsbeleid tegen de professionele handelaars of infectiehaarden te voeren.

Zolang er behoefte bestaat aan drugs, d.w.z. drugs voor bepaalde mensen als enige valabele oplossing, voor hun problemen verschijnen, zal er iemand gevonden worden, die hierin voorziet, m.a.w. de druggebruiker is de enige onvervangbare schakel in de drugpyramide, die men dus niet alleen aan de top, maar vooral aan de basis moet benaderen. ⁽⁵⁰⁾

De druggebruikers dienen derhalve met een mild humanitarisme benaderd te worden, waarbij moet gestreefd worden naar decriminalisering van het druggebruik.

Dit houdt het verleggen van het aksent in van de criminele naar de medico-sociale sfeer, van het bestraffen en vervolgen naar het opvangen en begeleiden, van het veroordelen en stigmatiseren naar het begrijpen.

De verslaafde toont veel trekken, die met de problematiek van ieder mens te maken heeft.

Wij zien in hem iets van onszelf weerspiegeld.

Misschien is dat de reden dat hij ons zo boeit, maar ook zo vaak onze sterke emotionele afkeer opwekt.

Wil men de verslaafden bereiken, dan moet hun wezenlijke behoefte worden gepeild.

Herstelde communicatie kan de leegte herleiden tot openstaan voor mogelijkheden, de ontsnapping tot ontwikkeling.

Een eerste streven in die richting is een amendement dat door de Regering voorbereid wordt op het wetsontwerp van 2 maart 1971 en waarin voorzien wordt dat de Procureur des Konings de gebruikers van drugs kan bevelen een desintoxicatiekuur te ondergaan of zich onder medisch toezicht te stellen.

Indien de voorgeschreven behandeling gevolgd wordt, zal het Parket niet vervolgen.

Een gelijkaardige bevoegdheid zal tevens toegekend worden aan de Raadkamer en de Rechtbanken, die een dergelijke maatregel kunnen opleggen naast de straf of — wat ik aanbeveel — in plaats daarvan. ^(50bis)

Ik vrees echter dat de ongetwijfeld goede intentie van de Minister van Justitie, moeilijk of niet te verwezenlijken is, daar in ons land geen revalidatiecentra bestaan, waar via medische begeleiding een gefundeerde desintoxicatiebehandeling mogelijk is. ⁽⁵¹⁾

En alhoewel gespecialiseerde klinieken voor drugverslaafden dringend nodig zijn, wordt het eveneens hoog tijd dat Hulp- en Dienstverleningsorganen zouden tot stand komen, waar druggebruikers — met — problemen raad kunnen vragen en een ambulante verzorging mogelijk is. ⁽⁵²⁾

Uit ervaringen in landen, zoals Zwitserland, Denemarken en Nederland is gebleken dat de belangrijkste schakel in de vereiste keten van hulpverlening de zgn. regionale adviescentra zijn.

Meer bepaald in Lausanne, Genève, Kopenhagen en Amsterdam functioneren centra onder de leiding van een deskundig team van psychologen, maatschappelijke werkers en geneesheren.

Vermoedelijk zal in januari 1973 de eerste drugkliniek in België starten, onder impuls van Dr. Varenne, te Scheldewindeke, in het zuiden van Oost-Vlaanderen.

Het personeel zal geleid worden door Dr. Delmeire, en zal bestaan uit een psycholoog, maatschappelijke assistenten, een ergoterapeut en 14 gespecialiseerde verpleegsters.

Het zou meer moeten zijn dan het begin van een lovenswaardig privé-initiatief, maar ook de beginfase van een ombuiging in de mentaliteit van zovele « zieke beklaagden ».

Aangezien de druggebruikers ondervinden dat zij in deze centra niet onmiddellijk gebrandmerkt worden als « toxicomanen en verdachten », maar dat zij gewoon over hun levensproblemen kunnen praten, komen zij ook dikwijls in een vroegtijdig stadium van druggebruik en komen zij vrijwillig.

Diegenen, die voor een langdurige behandeling in aanmerking komen, worden er desnoods toe gemotiveerd en verwezen naar gespecialiseerde klinieken, waarmee intensief wordt samengewerkt.

Het zou verder wenselijk zijn dat in alle arrondissementen drugadviescommissies zouden opgericht worden, waarvan de leden deskundigen moeten zijn, die zouden samenwerken met de Procureur des Konings.

Met de hulp van deze commissies zouden oplossingen kunnen gevonden worden buiten de sfeer van het strafrecht.

Daar de Procureur de beslissingsbevoegdheid behoudt, en uiteraard verantwoordelijk is voor het vervolgingsbeleid, zouden de stukken van de adviescommissie, als hij tot vervolging overgaat, in het strafdossier moeten opgenomen worden.

Het voordeel van deze commissies zou zijn dat het vervolgend orgaan bijgestaan wordt door deskundigen, zodat het niet meer alleen, en niet meer vanuit zijn optiek de problemen van de druggebruikers hoeft te benaderen.

Bovendien zullen ouders, maar ook de schoolleiders minder aarzeling moeten overwinnen om probleemgevallen aan de drugadviescommissies voor te leggen, dan nu het geval is, wanneer zij zich tot politie en justitie moeten wenden.

Tevens pleit ik voor het uitbouwen van een degelijk en objectief voorlichtingssysteem.

Een dergelijke voorlichting over de gevaren van druggebruik, de werkelijke noden en vereiste opvangsmogelijkheden, is praktisch onbestaande in ons land.

Want wij moeten trachten nuchter te blijven in ons oordeel.

Voorlichting, die alle drugs over één kam scheert, is verkeerd; of men zaait paniek, of men wordt ongeloofwaardig.

Tijdens een onderzoek van de Rijksuniversiteit te Groningen werd aan pro-druggebruikers gevraagd een niet-bestaande drug te beoordelen. Eenstemmig werd deze denkbeeldige drug als zeker niet gevaarlijk beschouwd. ⁽⁵³⁾

De voorlichting zou moeten sterktrekt worden door echte deskundigen. Bepaalde pseudo-deskundigen verkopen de grootste nonsens pro en contra. Ook onderkennen we super-experten, die een gezaghebbende achtergrond hebben, maar het reële contact met de druggebruikers — met — problemen missen, terwijl ook bepaalde professionele groepen wel eens het monopolie opeisen. Ik denk hier — met respect overigens — aan de medische wereld.

Een groot voordeel van een werkelijk objectief voorlichtingsapparaat zou bestaan in het losser worden van de drug subcultuur. Het gebruik van marihuana en hashish functioneert dan minder als een middel tot protest tegen het establishment en verliest daardoor veel van zijn aantrekkingskracht.

Men mag echter niet uit het oog verliezen dat het druggebruik, vooral van de zgn. soft-drugs, zijn exclusief karakter aan het verliezen is.

Ik vrees dat het druggebruik zal doorsijpelen naar mensen met een lager opleidingspeil, zonder subculturele normen en ideologie, die niet zelden in een probleemvolle sociale situatie verkeren. (54)

We zien dit verschijnsel nu reeds optreden bij groepen werkende jongeren, die verder geen contact onderhouden met ludieke jeugdcentra of de gevestigde drugscenes.

De vlucht in drugs wordt verder gestimuleerd door een aantal mensen, die zich progressief willen voordoen.

Ik geloof dat we mogen zeggen dat een man als Timothy Leary daarvan een sprekend voorbeeld is.

De getuigenissen, die Leary geeft over zijn drugervaringen tonen aan dat hij nooit enige ervaring had van een nieuwe relatie, die geborgenheid, kracht en vrede geeft.

Hij heeft alleen maar gewag gemaakt van roeservaringen, van een pseudo-verlossing, die voor velen resulteert in een toestand van geestelijke en lichamelijke aftakeling. (55)

En, alhoewel ik pleit voor begrip en geen straffen voor druggebruikers, ben ik tegen legalisatie van alle drugs, omdat zij voor velen het risico van geestelijke en lichamelijke aftakeling meebrengen.

Ik ben tegen legalisatie van marihuana en hashish, omdat er teveel wetenschappelijke onzekerheden bestaan betreffende de risico's van dit gebruik.

Dit klemmt de risicogedachte, die precies het uitgangspunt moet zijn in het drugbeleid.

De zgn. minder schadelijke drugs, als marihuana, zijn overigens gevaarlijker door het groot aantal personen, die er bij betrokken zijn.

Ik ben tegen legalisatie, omdat deze legalisatie enkel en alleen gevraagd wordt in het raam van de thans zo begeerde absolute vrijheid.

Ik geloof niet in absolute vrijheid, omdat het de vrijheid is van de sterkste, die de jungle van het meest brutale egoïsme, waar geen rekening wordt gehouden met de wensen en gevoelens van de anderen, waar bovenal geen rekening wordt gehouden met de sociale opbouw van onze gemeenschap.

Elke gemeenschap heeft een verantwoordelijkheid en de plicht om de zwakkeren te beschermen.

En ik denk hier vooral aan de meest kwetsbaren in de samenleving: de jeugd en de arbeidende klasse, die in de huidige situatie niet voorgelicht zijn betreffende de risico's van het druggebruik, die kwetsbaar zijn in hun problemen en machteloos t.o.v. bepaalde fenomenen, die zich thans voordoen.

De wereld van vandaag loopt gevaar zich zelf te vernietigen.

Maar als deze wereld zich niet bekomert om beëindiging van armoede en honger, onwetendheid en ziekte, verslaving en vlucht uit de vrijheid, dan is de vernietiging van die wereld een twijfelachtig verlies.

Men ziet nu dat enerzijds door de aankomende generaties nog nooit als thans zoveel vrijheden worden opgeëist, en dat anderzijds allerhande vormen van verslaving opduiken, die men blijkbaar kritiekloos over zich laat gaan, en waarbij men zich onbewust in handen geeft van een goed georganiseerde drug-traffic.

Het zou een eigenaardige paradox zijn, indien men zou menen dat persoonlijke verlossing en vrijheid langs chemische capsules kunnen verkregen worden.

Men spreekt zoveel van maatschappelijke verandering. Zal er wel ooit een ideale maatschappij tot stand komen?

En zal dat zijn door een geweldige sociale revolutie of veeleer door een verwijzing in de mentaliteit van de mensen t.o.v. elkaar?

Om het even, voor een gezond te maken sociale wereld, heeft men evenwichtige en wijze mensen nodig, los van het om het even welke obsessie, het weze nu een strak autoritair gezag of de «illusies» die drugs geven.

(1) Charles Beaudelaire, «Les paradis artificiels, opium et hashish», Poulet-Malassis et de Broise, Paris, 1860.

(2) Charles Beaudelaire, «Œuvres complètes», Editions du Seuil, Paris, 1968.

(3) Timothy Leary, «High Priest», World Publishing Company, New York 1968, en tevens «Politics of extasy» G. P. Putman's Sons, New York 1968.

(4) World Health Organization (W. H. O.) Expert Committee on drug dependence, sixteenth Report - Genève 1969.

(5) Prof. Dr. Noach E. L. farmacoloog, definieert drugs als: «farmacologisch werkzame stoffen, welke als genotmiddel worden gebruikt en waarvan het gebruik niet past binnen het heersend cultuurpatrimonium.»

Anderzijds Prof. Dr. C. A. Salemink, organisch chemicus, die drugs omschrijft als: «alle chemische verbindingen, welke de stemmingen van de mens, zijn waarnemingen en bewustzijn veranderen, en die misbruikt kunnen worden tot duidelijke schade voor de maatschappij.»

De biochemicus en farmacoloog Prof. Dr. P. de Schepper gaf de volgende bepaling: «drugs zijn alle produkten, die door hun inwerking op de hersenen, de psychische functies zo gaan beïnvloeden, dat de mens zichzelf en zijn omgeving op een andere wijze gaat beleven.»

(6) «Omgang met psychotropen stoffen», geneesmiddelenbulletijn, 4e jaargang, november 1970, nr. 16-23.

(7) Prof. Dr. P. de Schepper in «Drugs», middelen, N.V. Nederlandse Boekhandel, Antwerpen/Utrecht 1971, p. 16.

(8) Dr. V. Kleykens, neuro-psychiater, «Verslaving, een moderne ziekte», Drug Info Kempen, jrg. 1972, nr. 1, p. 15.

(9) Drs. M. M. Jansen, «Drugs en druggebruik», Swets en Zeitlinger, Amsterdam, 1971, p. 1. — Prof. Dr. P. de Schepper, «Drugs», p. 27-29.

(10) S. Groen, H. Van der Meer, I. de Werd, «Wat heet drugs», L.C.G. Malmberg, 's Hertogenbosch, 1970.

M. Kooyman, «Soft drugs, een kwestie van definities», Ned. Tijdschrift Geneeskunde, 13-2-1971.

I. D. Van der Meulen, «Drugs en Strafrecht» in soft drugs, N. V. Van Gennep, Amsterdam 1969.

(11) M. Kooyman, «Soft drugs, de medische aspecten van het druggebruik», N.V. Van Gennep, Amsterdam 1969.

(12) Ruimte in het drugbeleid, Rapport van een werkgroep van de Stichting Algemeen Centraal Bureau voor de Geestelijke Volksgezondheid, onder het voorzitterschap van Prof. Mr. L.H.G. Hulsman, Utrecht, oktober 1971, p. 11 en vlg.

(13) Prof. P. de Schepper, p. 12 en 13.

(14) Peter Laurie, «Drugs, medische, psychologische en sociologische feiten», Bert Bakker, Den Haag 1970.

(15) Martin Schouten, «Marihuana en hashish», A. W. Bruna en Zoon, Utrecht/Antwerpen 1969, p. 141.

(16) R.H. Tawney, «Religion and the rise of capitalism», Mentor Books - New York, 1961.

(17) World Health Organization, Technical Report about the use of cannabis, Series, nr. 478, Genève, 1971.

(17 bis) Tetrahydrocannabinol, de voornaamste actieve stof van de hennep-hars.

(18) Edward R. Bloomquist, «Marijuana», Glencoe Press, Beverley Hills, 1968, p. 174.

(19) Norman E. Zihberg en A. T. Weil, «Addictions», New-England, 1969.

(20) A. T. Weil, «Adverse reactions to marihuana, classification and suggested treatment», New-England, 1968, o.m. p. 977.

(21) de zgn. «stepping stone» hypothese.

(22) Drugnummer van het Psychiatrisch Juridisch Gezelschap, Amsterdam, 1970.

(23) F.A. Nelemans, «Pharmacologie van bewustzijnsveranderende middelen», Ned. Tijdschrift voor Psychiatrie, 11e jrg., oktober 1969.

(24) E. Goode, «Multiple Drug Use among Marijuana Smokers», Social problem, XVII, p. 48-64.

(25) Marie Nyswander, «The drug addict as a patient», Grune and Stratton, New York, 1956.

(26) Bech P., «Cannabis and alcohol, effects on simulated driving». Voordracht gehouden op het symposium op 30 september en 1 oktober 1971 te Amsterdam, stencil.

Robert L. Taylor, «Management of had trips in an evol-

ving drug scene», *Jama* Vol. 213, nr. 3, 1970, p. 422-425.

Zie ook *De Standaard* van 31/7/1972, waarin het wetenschappelijk onderzoek van Prof. Luff wordt besproken.

(27) M. S. H. Schlemper, «Stellingname ten aanzien van het gebruik van drugs», *Medisch Contact*, 28 mei 1971, nr. 21, p. 583.

(28) P. I. Geerlings, «De cannabis controverse», referaat gegeven aan de Psychiatrische Universiteitskliniek Wilhelmina te Amsterdam 1970, p. 9.

(28 bis) Prof. de Schepper, p. 52 en *Achtergronden en risico's van druggebruik*, rapport van de Werkgroep Verdovende middelen, p. 58, dd. februari 1972, Staatsuitgeverij, 's Gravenhage, 1972.

(29) D. V. Hawks, «The epidemiology of drug dependence in the United Kingdom», *Bulletin on Narcotics*, Vol. XXII, nr. 3, juli-september 1970, p. 15-24.

(30) Commission of Inquiry into the non-medical use of drugs, Information, Canada, Ottawa, 1971.

(31) Y. Nuyens, «Drugs, middelen, mensen en samenleving», Nederlandse Boekhandel, Antwerpen/Utrecht, 1971, p. 120-126.

(32) Timothy Leary, «The religious experience, its production and interpretation», *Psychodelic Review*, Vol. I, nr. 3, 1964, p. 324-347.

(33) Timothy Leary, «Gods geheim agent A. O. S. 3», in *Drugs*, documentatie- en informatiecentrale, Amersfoort, 1970, p. 42.

(34) Charles L. Bowden, «Determinants of initial use of opioids», *Comprehensive Psychiatry*, Vol. 12, nr. 2 - 1971, p. 136-140. — Zie ook de autobiografische gegevens van: William Burroughs, «Junkie», Meulenhoff, Amsterdam 1970.

(35) W. Buikhuizen, «Druggebruik, de eerste kennismaking», *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, 12e jrg., september 1970, en *Druggebruik in Gieten*, onder de auspiciën van het Criminologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Groningen.

(36) G. Mik: «Ervaringen met jongeren van nu, vanuit een nieuwe vorm van hulpverlening», *Maandblad van het Nederlands huisartsengenootschap*, 2/2/1971.

(37) W. G. Mulder: «Verslaving», Querido, Amsterdam, 1969.

(38) R. S. P. Wiener, «Drugs and schoolchildren», Longman Group Ltd, London, 1970.

(39) H. Cohen, «Druggebruik en subcultuur», in «*Drugs in Nederland*», van W. K. Van Dyk en L. H. Hulsman, Paul Brand, Bussum, 1970, p. 29-42.

(40) R. F. Beerling, «Hydra macht», wijsgerig perspectief, mei 1971, 11e jrg.

(41) Prof. Dr. H. Bianchi, «De justitiële benadering van het druggebruik», in *Leven en Drugs*, G. F. Callenbach, Nijkerk 1971, p. 73-74.

(42) Prof. Dr. G. Garrone en Dr. M. Dérias, «Médecine et Hygiène», Genève, 1970, p. 606-609.

(43) Aldous Huxley, «*Brave New World*», Penguin Books, nr. 1052, Harmondsworth, Middlesex, 1955.

(44) Dr. M. Zegers, «Achtergronden van het druggebruik», in *Leven om drugs*, p. 26.

(45) Alfred R. Lindesmith, «Addiction and opiates», Aldine Publishing Company, Chicago 1968.

(46) «Single Convention on Narcotic Drugs».

(47) Art. 2 van het wetsontwerp van 2 maart 1971 voorziet een verhoging van de strafmaat, welke gebracht wordt van 3 maand tot 5 jaar, en geldboete van 1.000 fr. tot 100.000 fr. of één van die straffen alleen.

De misdrijven, bedoeld in art. 1 worden echter met opsluiting gestraft, indien gepleegd t.a.z. een minderjarige boven de 16 jaar en indien ze leiden tot een ongeneeslijke ziekte of een blijvende arbeidsongeschiktheid, met dwangarbeid van 10 tot 15 jaar, indien ze de dood tengevolge hebben of gepleegd jegens een kind van 12-16 jaar en met dwangarbeid van 15 tot 20 jaar indien gepleegd t.a.v. een kind onder de 12 jaar.

(48) Dr. V. Kusévic, directeur van de afdeling Narcotica der Verenigde Naties, internationaal symposium te Lausanne, 1970.

(49) «Drugs», in tijdschrift *Feiten*, p. 37.

(50) Dr. Yvo Nuyens, p. 105 en vgl.

(50 bis) Op 18/9/1972 werd de tekst van dit amendement opgenomen in de art. 9 tot 13 van het wetsontwerp van 2 maart 1971.

(51) Dr. Jur. G. Peeters in *Drug Info Kempen*, p. 13.

(52) P. H. Connell, «Clinical aspects of amphetamine dependence in the pharmacological and epidemiological aspects of adolescent drug dependence», C. W. M. Wilson, Pergamon Press, Oxford, 1968, p. 41-53.

(53) Elseviers Weekblad 6/2/1971.

(54) I. Gadourek en J. L. Jessen, «Prospection and acceptance of drugs taking habits in the Netherlands», *Mens en Maatschappij*, herfst 1971, 46e jrg., nr. 4.

(55) A. J. Teutscher, in *Feiten*, Voorlichtingsblad over het alcoholvraagstuk. 8e jrg., 1972.

Verder geraadpleegde literatuur:

— Harold Kalant and Oriana Josseu Kalant, «Drugs, Society and Personal Choice», Paper Backs, Don Mills, Ontario 1971.

— Andrew I. Malcolm, «The Pursuit of Intoxication», Thorn Press, Toronto, 1971.

— David Salomon, «The Marihuana Papers», New American Library, New York 1966.

— Franz Bergel en D. R. A. Davies, «All about Drugs», Thomas Nelson and Sons Ltd., London 1970.

— Gordon Claridge, «Drugs and Human behaviour», Allan Lane, The Penguin Press, Londen, 1970.

— F. van Ree, «Een experimenteel psychopathologisch onderzoek naar de werking van L.S.D.», Grafica, Bennebroek, juni 1964.

— L. D. Clark, R. Hughes, en Nakashima, «Behavioral effects of marihuana», *Archives of general Psychiatry*, Vol. 23, sept. 1970.

Rede van Mr. Georges FRANCK, Stafhouder der Balie.

U zijt, Meester De Munck, een gelukkig man.

U heeft, in een betwistbaar onderwerp, op schitterende wijze, een moedige en, naar mijn oordeel, juiste stelling genomen.

Mag ik bij uwe redevoering een bedenking maken?

Door de vooruitgang der scheikundige wetenschap en nijverheid stijgt voortdurend het aantal drugs. Een strengere controle op de voorwaarden van toelaatbaarheid lijkt noodzakelijk.

Eén voorbeeld uit het verleden.

De scheikundige nijverheid stelde een thalidomide tablet samen; zij noemde dit «het ideale slaapmiddel». Het werd toegelaten en op de markt gebracht onder de handelsnaam «Softenon».

Uwe rede, Milne Waarde, ofschoon feestelijk, is niet beoedigend voor de mensheid.

Het gebruik van drugs, als genotmiddel, om de werkelijkheid voorbij te gaan, om de tegenspoed te verdoezelen, is angstwekkend en neemt aanhoudend toe.

Het is hoog tijd dat wij terug bewust worden van de hartverheffende vaststelling van Paul Girardoux.

«Si l'homme ne connaissait pas l'adversité, que signifieraient les termes de courage et de noblesse dont le rayonnement n'a pas cessé de pénétrer les foules humaines.»

Met vreugde begroet ik de jongeren, die ook dit jaar talrijk tot onze balie zijn toegetreden.

Geen enkel beroep wellicht, waarde confraters, brengt U dichter bij de mens. En wat is belangrijker voor de mens dan de mens zelf.

U zult kennis maken met dit complexe wezen.

Een verbazend en verwarrend mengsel van kracht en zwakte, van heldhaftigheid en lafheid, van grootheid en miserie.

Voor dit wezen zult U strijden met de inzet van uw gehele persoon.

In de Vlaamse Conferentie zult U ervaren dat de advocatuur dient beoefend te worden,

persoonlijk doch ook sociaal;
vooruitstrevend doch ook orthodox;
strijdlustig doch ook tuchtvol.

Geachte Vergadering,

Het is een pieteitvolle traditie dat bij de plechtige openingszitting, de Stafhouder, de herinnering oproept van de confraters, die ons ontvielen tijdens het voorbije jaar.

Op 8 oktober 1971 overleed Meester Charles Boelens, in de gezegende leeftijd van 85 jaar, na 62 jaar balieleven.

Zijn veelzijdigheid wordt aangetoond door de talrijke functies waartoe hij geroepen werd. Hij was Stafhouder van onze balie.

Herhaaldelijk lid van de raad der orde.

Hij was voorzitter van het Verbond van Belgische Advocaten, voorzitter van de Conférence du jeune Barreau, voorzitter van de anwerpse afdeling van de International Law Association, medestichter van de Voorzorgskas der advocaten, plaatsvervangend rechter in de rechtbank van eerste aanleg.

En dan laat ik nog talrijke functies onvermeld.

Zijn veelzijdigheid liet hem toe schijnbaar tegenstrijdige deugden in zich te verenigen.

Ondanks zijn eenvoud, zijn beminnelijkheid, zijn vrolijkheid, was hij een onverzettelijk strijder.

Reeds als openingsvoordrachtgever van de Conférence du jeune Barreau, koos hij als onderwerp de ogenschijnlijk ongelijke strijd van Brabo tegen de legendarische reus die onze havenstad van haar vrijheid beroofde.

Hij was medestichter van de voorzorgskas, op een ogenblik dat zulks onmogelijk scheen.

Zijn paard, want Stafhouder Boelens was eveneens een uitmuntend ruiter, had hij genoemd — U kunt het raden — d'Artegnan.

Als musicus, want ook dat was hij, begeleidde hij in zijn heerlijke huiskring, zijn echtgenote, Mevrouw Boelens, de bekende pianiste.

* * *

Op 16 januari 1972 overleed Meester Leon De Raedemaeker.

Meester De Raedemaeker bezat in hoge mate, wat alleen de groten is gegund, de kunst de betrekkelijkheid der dingen te zien, zowel in de affirmaties der tegenpartij als in de uitleg van zijn eigen cliënt, zowel in de conclusies van zijn tegenstrever als in de doeltreffendheid van zijn eigen stelling, zowel in de vreugde van een gewonnen proces als in de spijt van een ongunstig vonnis.

Zijn zin voor betrekkelijkheid stemde hem nochtans niet tot weemoed. Meester Leon De Raedemaeker, de goede, geloofde in de grootsheid van het leven.

* * *

Op 22 mei van dit jaar overleed Meester Bruno Wuyts, nauwelijks 59 jaar oud.

Niemand wellicht zal Meester Bruno Wuyts ooit evenaren in de deugd van de vriendschap. Deze aangeboren gave heeft hij, niet altijd zonder pijn, doen uitgroeien tot een sublieme hoogte.

Zijn goedheid, zijn fijngevoeligheid, zijn juist doorzicht in de menselijke verhoudingen, gevoegd bij deze vriendschap maakten hem onmisbaar.

Van de Vlaamse Conferentie waarvan hij voorzitter was, is hij steeds geweest « l'émence grise ». Niet uit usurpatie. Het was de Conferentie die hem nodig had.

De raad der orde, waarvan hij meermaals lid geweest is, heeft dankbaar een beroep gedaan op zijn wonder-schone gaven.

En talrijk zijn zij, die zich tot hem hebben gewend, voor de oplossing van hun persoonlijke moeilijkheden.

Iets weigerde hij: dankbetuigingen.

Wij zullen de vriend Bruno nooit vergeten.

* * *

Geachte familieleden,

Bij dit afscheid zijn wij niet alleen door droefheid bezield, maar ook vervuld van fierheid dat wij deze drie confraters gekend hebben.

Deze beide spreekbeurten werden voorafgegaan door de

Rede van Mr. F. C. COLLIN, Voorzitter der Conferentie.

Ik verklaar het achtentachtigste werkingsjaar van de Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen voor geopend.

Mijn voorganger, Mr. Edmond Lauwers, schonk een nieuw en jong dynamisme aan onze Conferentie en verdedigde met overtuiging en volle overgave de belangen van onze Balie.

Hiervan zullen de resultaten niet uitblijven en U, Mr. Lauwers kunt overtuigd zijn van onze erkentelijkheid.

Mijnheer de Stafhouder, mij valt het voorrecht te beurt U vandaag, als eerste officieel te begroeten en te verwelkomen in uw nieuwe hoedanigheid van Stafhouder dezer Balie.

Uw vader was één van de meest markante figuren uit de geschiedenis van onze Conferentie. Hij gaf haar een eigen stempel die nog steeds voortleeft en waarvoor wij hem altijd dankbaar zullen blijven.

Uzelf hebt deze familietraditie voortgezet. Onder uw voorzitterschap vereerde Zijne Majesteit Koning Boudewijn de Conferentie met zijn aanwezigheid.

Onder uw leiding groeide de Vlaamse Conferentie tot een hoogtepunt.

Ook al diegenen die het voorrecht hadden bij U hun stagejaren door te brengen groeiden uit tot knappe juristen en echte advocaten. Dit alles, samen met uw innige verbondenheid met het balieleven, en dit op alle terreinen, en uw grondige kennis van de advokatuur zullen U tot een groot Stafhouder kenmerken.

Mijnheer de Ere-Voorzitter, Mr. Ridder René Victor, een onwennig gevoel bekruipt mij wanneer ik vandaag U moet verwelkomen. Men verwelkomt geen vader in eigen huis. U is de Conferentie, en dit werd duidelijk onderlijnd bij de viering van uw 50 jaar inschrijving op de tabel van onze orde.

Dit betekende 50 jaar voornaamste werkkraft en ziel van de Vlaamse Conferentie en daarom zal ik mij beperken U eenvoudig te zeggen hoe vereerd en gelukkig wij zijn dat U ook dit jaar hier aanwezig bent.

Mijnheer de Minister van State Lilar.

Uw grondige juridische en politieke kennis en bevoegdheid maken U tot een internationaal gewaardeerde Antwerpse persoonlijkheid waarop wij fier mogen zijn.

Uw aanwezigheid verhoogt dan ook uitermate de glans van deze vergadering.

Mijnheer de Deken van de Nationale Orde der Advokaten, Mr. Radelet, het verheugt ons U te ontvangen.

Zeer kort geleden werd U verkozen tot deze zeer belangrijke functie, in opvolging van een groot Deken, die Mr. De Gryse was. Wij zijn overtuigd dat U de belangen van de Belgische advocatuur met dezelfde kracht en dezelfde ondernemingsgeest zult behartigen.

Ik denk hier in het bijzonder aan onze jonge Confraters. Ter gelegenheid van de jongste bijeenkomst van het Verbond der Belgische Advokaten hebt U kunnen ervaren dat het probleem van de jonge advocaat en de behoeftige rechtzoekende dringend een oplossing eist. Wanneer in vele landen een bijzondere wet dit vraagstuk regelt, staan wij in België nog nergens.

Wij verzoeken U daarom met al uw inzicht en invloed in samenwerking met de Heer Minister van Justitie binnen korte termijn voor deze toestand een degelijke oplossing uit te werken.

Mijnheer de Kamervoorzitter bij het Hof van Justitie der Europese Gemeenschappen,

U verliet onze Balie om U volledig te wijden aan de internationale Rechtsbedeling. Dit was een groot verlies voor onze Balie maar het is een voorbeeld voor alle jongeren. U hebt aangetoond dat een advocaat zich niet beperkt tot lokale belangen maar dat de huidige juridische sfeer zich uitstrekt tot ver buiten onze grenzen en dat ook de Antwerpse Balie zich aldaar een plaats moet verwerven.

Wij heten U hartelijk welkom.

Mijnheer de Gouverneur,

Uw veelzijdige en grondige kennis van ontelbare problemen maken U tot een groot Gouverneur, waarvan uw jongste rede ter gelegenheid van de opening van de gewone zitting van de Provinciale Raad van Antwerpen: «Wanneer iedere seconde telt» eens te meer getuigt.

Dat U van Oud-Voorzitter der Conferentie in korte tijd tot een Provincie-Gouverneur uitgroeide, die alle provincies ons benijden, strekt onze Conferentie tot eer.

Wij zijn steeds fier en gelukkig U in ons midden te mogen ontvangen.

Wij moeten heden de aanwezigheid missen van onze gastheer de Heer Wildiers, Voorzitter der Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen.

Wij verzoeken U, Mijnheer de Ondervoorzitter Van Camp, de Voorzitter te verzekeren van ons medeleven en tevens van onze spijt dat wij hem niet persoonlijk kunnen verwelkomen nu hij juist dit jaar tot Voorzitter der Rechtbank werd benoemd.

Deze uitstekende jurist heeft door zijn minzaamheid inderdaad de harten van al onze Confraters veroverd.

Wij wensen hem een spoedig herstel.

Mijnheer de Prokureur des Konings,

U ontmoet ik overal als tegenstrever, op bijna alle terreinen staan wij tegenover elkaar, zelfs in de sport, maar juist dat laat mij toe U ten volle te waarderen en te ervaren dat bij U het woord sportief zich niet beperkt tot de sport alleen.

Wij, Advokaten van Antwerpen, mogen ons dan ook gelukkig prijzen dat U sedert enkele jaren aan de leiding staat van het Parket en het is ons steeds een zeer groot genoegen U in ons midden te verwelkomen.

Geachte Vergadering,

De Heer Minister van Justitie had ons toegezegd heden aanwezig te zijn, hetgeen ons had toegelaten hem persoonlijk te bedanken.

Hedenmorgen liet de Minister weten dat hij onverwacht

belet was.

Ik richt mij dan ook tot U, Mijnheer de Kabinetschef van de Minister van Justitie, om in zijn afwezigheid de Minister te bedanken voor de neerlegging bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 13 juli 1972, van het wetsontwerp betreffende de uitvoering van artikel 104 van de Grondwet, waarbij bepaald wordt dat het Hof van Beroep te Antwerpen op 1 september 1973 zal worden geïnstalleerd.

Niet alleen de advocaten, maar de gehele gemeenschap van het rechtsgebied van dit nieuwe Hof, zijn de Minister hiervoor zeer erkentelijk en mij valt het voorrecht te beurt, hiervan openlijk getuigenis af te leggen.

Nochtans, Mijnheer de Kabinetschef, weze het mij veroorloofd, U vandaag te zeggen, dat bij velen onder ons, ondanks het voornemen van de Minister en de tijdige neerlegging van het wetsontwerp, de vrees aanwezig is, dat het Hof van Beroep te Antwerpen op 1 september 1973 nog geen werkelijkheid zal zijn. Er gaan immers geruchten, dat, ondermeer wegens budgettaire en organisatorische redenen, de installatie van het Hof zou worden uitgesteld.

Welk uitstel ook, is voor ons niet aanvaardbaar, en daarom rekenen en betrouwen wij op de Minister van Justitie, en ook op alle senatoren en volksvertegenwoordigers, van de provinciën Antwerpen en Limburg, en verder op al diegenen die voor de oprichting van het Hof van Beroep te Antwerpen hebben geijverd, dat onder geen enkel voorwendsel de verwezenlijking van een elementaire noodzaak worde vertraagd.

(.....)

De voorzitter begroette hierna in uitstekende bewoordingen de magistraten van zetel en parket, de Stafhouders der Belgische balies, de talrijke hoogwaardigheidsbekleders, de afgevaardigden van de vreemde balies, die hij in hun eigen taal welkom heette en de vertegenwoordigers van de zusterconferenties.

(.....)

Waarde Confraters, die dit jaar uw loopbaan als advocaat begint, U heet ik oprecht en hartelijk welkom.

U zult grote ontgoochelingen oplopen doch evengrote vreugde beleven aan dit beroep met zijn eigen bijzondere aard.

Het is mijn enige wens dat U snel zult realiseren dat dit beroep zich niet beperkt tot strafzaken en de verdediging van weduwen en wezen, hoe mooi en menselijk dit ook weze.

Uw opdracht gaat veel verder en U moogt zich gelukkig prijzen op dit ogenblik een loopbaan te beginnen waarin veel te verwezenlijken is.

Nieuwe horizons openen zich voor dit beroep. Het is aan U de kansen te grijpen en met volle overgave mede te werken aan de herwaardering van dit beroep.

Nieuwe rechtsbegrippen en beginselen aangepast aan de moderne evolutie van de gemeenschap, moeten worden uitgedacht en uitgewerkt.

De taak van de advocaat die een grote rol speelt bij de toepassing van deze begrippen en beginselen aan het dagelijkse leven in samenwerking met de magistratuur is hierin zeer belangrijk.

Ik denk hier in het bijzonder aan de nieuwe rechtsverhoudingen, die ontstaan op Europees en internationaal vlak tussen nationale staten, de parastatalen, de werknemers, de verbruikers, de multinationale ondernemingen en de financiële instellingen, die nieuwe of, tenminste aangepaste rechtsbegrippen vragen en waaraan de moderne advocaat niet zonder meer mag voorbijgaan.

Uw voornaamste taak is niet het pleiten, maar volledige

medewerking te verlenen aan de uitbouw van een nieuwe en aangepaste juridische praktijk.

Indien U dit voor ogen houdt, zal uw beroep rijk zijn en U veel genoeg verschaffen.

Tenslotte heb ik het genoegen U de uitslag van de Herman De Jongh-wedstrijd voor welsprekendheid, gerechtelijk jaar 1971-72 mede te delen.

De eerste prijs werd behaald door Mr. Eddy Van Camp met het onderwerp: Rechten van de jonge advocaat.

De tweede prijs werd gewonnen door Mr. Eddy Boutmans met het onderwerp: Discriminatie in de sociale zaken.

Last but not least.

Ook Mr. Hendrik De Munck behaalde in 1961 de eerste prijs van de Herman De Jongh-wedstrijd.

Dit was niet verwonderlijk voor zulk een redenaar, die zijn middelbare studies doorbracht in het Sint Jan Berchmans-college te Antwerpen om nadien aan de Katholieke universiteit te Leuven de titel van Doctor in de Rechten en licentiaat in de criminologie te behalen.

Hij genoot het voorrecht zijn stage door te brengen bij onze huidige staphouder Mr. Georges Franck waar hij zijn natuurlijke talenten verder kon ontwikkelen.

Hij werd plaatsvervangend politierechter in 1970.

Dit jaar verdedigde hij nog met een uitzonderlijk pleidooi Lee Harvey Oswald in het fictief proces van de moord op wijlen President Kennedy.

Mr. De Munck, wij kennen uw meesterschap en zijn benieuwd naar de oplossing die U aan het sociaal probleem druggebruik wenst te geven.

Mr. De Munck U hebt het woord.

DE TIJDELIJKE ARBEID (I)

door Prof. Dr. BLANPAIN

Het ter beschikking stellen van arbeidskrachten geniet heden zowel nationaal als internationaal van een groeiende belangstelling. Recent publiceerden de diensten van de Europese Gemeenschap een verslag van Prof. Dr. Schnorr⁽²⁾, terwijl de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (O.E.S.O.) een paritaire werkgroep instelde met als verslaggeefster Prof. Dr. N. Catala-Franjou, hoogleraar aan de Universiteit van Parijs. Het pas opgerichte Internationaal Instituut voor Tijdelijke Arbeid (I. I. T. T.) met zetel te Brussel, hield op 28 april 1972 een Internationaal Congres gewijd aan de tijdelijke arbeid⁽³⁾. In tal van landen werden trouwens wetgevende maatregelen getroffen of voorbereid om een en ander met een specifiek statuut uit te rusten: zo werd in Frankrijk en in Duitsland respectievelijk op 3 januari 1972 en op 7 augustus 1972 een wet op de tijdelijke arbeid goedgestemd, terwijl in ons land een wetsontwerp terzake door de minister van Tewerkstelling en Arbeid in het vooruitzicht werd gesteld.

Nog in ons land werd — trouwens in voorbereiding van het komend wetsontwerp — door de Nationale Arbeidsraad een eensluidend advies uitgebracht⁽⁴⁾; daarenboven werden in deze sector opeenvolgend collectieve arbeids-overeenkomsten gesloten⁽⁵⁾.

1. Het belang van de tijdelijke arbeid.

Tijdelijk werk beantwoordt ongetwijfeld aan een reële behoefte in onze maatschappij. Tal van argumenten kunnen daartoe aangewend.

Het tijdelijk werk helpt de ondernemingen bij het verwezenlijken van een flexibel personeelsbeleid. Er is met name in vele ondernemingen een wisselende behoefte aan personeel: hetzij om het absentisme of het voorlopig tekort aan personeel op te vangen (ziekte, ongeval, kraamverlof, vakantie, e.a.); hetzij om te verhelpen aan voorbijgaande produktieverhogingen of uitzonderlijke activiteiten, zoals tentoonstellingen e.a. Wel kan de onderneming een personeelsbeleid voeren, waarbij deze wisselende behoefte met eigen personeel wordt opgevangen; dit is vanzelfsprekend theoretisch mogelijk, maar is eventueel niet alleen onpraktisch, maar ook uitermate duur⁽⁶⁾.

Daarbij dient onderstreept dat het uitzendbureau meestal de kwaliteit van de tijdelijke arbeidskracht garandeert.

« Het verschil tussen de aanstelling van tijdelijke en permanente arbeidskrachten is o.m. gelegen in het vermijden van de bewerkelijke procedure van de werving en het testen van het nieuwe personeelslid »⁽⁷⁾. Kortom, tijdelijk werk draagt bij tot een maximaal flexibel personeelsbeleid.

Daarenboven wordt door de tijdelijke arbeid een nuttige rol vervuld in zoverre potentiële arbeid aan de arbeidsmarkt wordt toegevoegd, aldus van studenten, ouderen, weduwen, gescheiden of gehuwde vrouwen, die om verscheidene redenen geen vaste job voor langere tijd in een onderneming kunnen aanvaarden of bekomen. Aldus is de tijdelijke arbeid zelf voor de uitzendkrachten dikwijls een betekenisvolle oplossing. Tevens kan alzo bijgedragen worden tot de oriëntering van de jongeren, die voor de eerste maal de arbeidsmarkt betreden; aldus wordt de mogelijkheid van terreinverkenning geboden, vooraleer de uiteindelijke stap naar een vaste arbeidsplaats wordt gezet⁽⁸⁾.

Volgens een onderzoek, ingesteld door Gallup International, in 1967-68, hebben 3 op 4 van de Belgische ondernemingen, een personeelsbezetting, gesteund op het gemiddelde van de te vervullen taken, m.a.w. het normale te verrichten arbeidsvolume. Moeilijkheden op het stuk van personeel ontstaan, volgens deze enquête, vooral bij pieken en de spreiding van de jaarlijkse vakantie. Om aan deze moeilijkheden het hoofd te bieden zoeken 28 % van de ondervraagde ondernemingen hun heil in overuren, 23 % in overheveling van personeel in de onderneming zelf, (51 % aldus voor een interne oplossing), terwijl 24 % een beroep doen op een uitzendbureau, 9 % op rechtstreeks aangeworven tijdelijk personeel en 4 % op onderaanneming (37 % dus zoeken een externe oplossing). De Amerikaanse auteur Morse maakt een onderscheid tussen bedrijven met veel, en bedrijven met weinig behoefte aan tijdelijke arbeid.

« Large scale, heavily capitalized and or bureaucratic organisations », hadden lage percentages. Hoge percentages tijdelijke arbeid hadden: service industries, de detailhandel, kleding- en voedingsfabricage⁽⁹⁾.

2. Begripsomschrijving.

Het uitzenden van arbeidskrachten door uitzendburelen (tijdelijk werk) is één van de mogelijke vormen van ter

beschikkingstellen van arbeidskrachten. De activiteit van de uitzendburelen houdt in dat een onderneming met een arbeidzoekende een overeenkomst sluit zonder deze evenwel zelf te werk te stellen, bedoelt enkel de aangeworven « werknemer » bij een andere onderneming een arbeidsprestatie te laten leveren.

Is tijdelijk werk, langs het uitzenden van personeel om, slechts één van de vormen van het ter beschikking stellen van arbeidskrachten, dan is het evenwel niet altijd klaar op welke wijze deze verscheidene vormen van ter beschikking stellen netjes kunnen afgebakend.

Vooreerst dient de vraag gesteld of het uitzenden van arbeidskrachten geen vorm van arbeidsbemiddeling tegen betaling is, zoals verboden door het Verdrag nr. 96, gesloten in het kader van de Internationale Arbeidsorganisatie ⁽¹⁰⁾. In dit verdrag wordt onder « bureau voor arbeidsbemiddeling dat voor zijn bemiddeling betaling vraagt » verstaan : elk persoon, maatschappij, instituut, agentschap of andere organisatie, welke als tussenpersoon optreedt met het doel arbeidsgelegenheid te verschaffen aan een arbeider of aan een werkgever een arbeider te verschaffen met het oogmerk hetzij direct, hetzij indirect enig geldelijk voordeel of ander materieel voordeel te verkrijgen van de werkgever of de arbeider... » (art. 1).

Op verzoek van de Zweedse regering oordeelde het Internationaal Arbeidsbureau in 1965, dat het uitzenden van arbeidskrachten ook onder de « verboden » arbeidsbemiddeling viel. Volgens de I.A.O. is niet de aard van de juridische verhouding tussen het uitzendpersoneel, het uitzendbureau en de gebruiker maatgevend, maar wel de feitelijkeheid ⁽¹¹⁾.

In ons land geldt terzake het K.B. van 10 april 1954 ; volgens dit besluit wordt onder bureau voor arbeidsbemiddeling tegen betaling verstaan, « elke particuliere onderneming die aan een werknemer een dienstbetrekking verschaft en voor haar bemiddeling ofwel aan de werkgever, ofwel aan de werknemer, beloning in welke vorm ook vraagt ».

In België, zoals trouwens in de meeste landen van de E.G. wordt het uitzenden van arbeidskrachten, niet als « arbeidsbemiddeling tegen betaling » aanzien ⁽¹²⁾.

Kenmerkend voor de arbeidsbemiddeling is het feit dat door tussenkomst van de bemiddelaar een arbeidsverhouding tussen de werknemer en de gebruiker — d.i. degene voor wie de prestatie geleverd wordt — tot stand komt. Na zijn éénmalige tussenkomst is de rechtsverhouding tussen de bemiddelaar en de werkzoekende uitgeput. Ingeval van interimaris of uitzendkrachten ontstaat er integendeel een arbeidsovereenkomst tussen het uitzendbureau en de uitzendkracht, terwijl de « gebruiker » in se buiten deze rechtsverhouding valt. Of nog de rechtsverhoudingen, die tussen de betrokkenen ontstaan, zijn essentieel verschillend naargelang het gaat om arbeidsbemiddeling of tijdelijke arbeid (uitzendkrachten).

Een onderscheid dient eveneens gemaakt tussen tijdelijke arbeid en het *uitlenen van arbeidskrachten* (*prêt de main d'œuvre*). Het uitlenen van arbeidskrachten wordt in wezen gekenmerkt door het feit dat de werknemer een arbeidsovereenkomst heeft ten aanzien van zijn werkgever en in dienst van diens onderneming zijn arbeidsprestaties verricht. Wel komt het voor dat deze werknemer naar een andere onderneming wordt uitgezonden om aldaar een bepaalde prestatie te verrichten. In wezen dient de werknemer met deze uitlening in te stemmen. Bij tijdelijke arbeid verplicht de werknemer zich van te voren in een andere onderneming dan die van zijn werkgever een arbeidsprestatie te verrichten.

De activiteit van de uitzendburelen dient eveneens geplaatst naast deze van de *onderaannemers* en de *koppelbazen*. Zoals bij tijdelijke arbeid is het ter beschikking gestelde personeel door een arbeidsverhouding verbonden

met de onderaannemer ⁽¹³⁾ respectievelijk de koppelbaas. Wel is het zo dat de onderaannemer meestal niet alleen arbeidskrachten, maar ook machines en materiaal ter beschikking stelt ⁽¹⁴⁾ terwijl de koppelbaas alleen voor het ter beschikking stellen van arbeidskrachten instaat.

Wat dit punt betreft is er geen onderscheid tussen koppelbaas enerzijds en uitzendkantoor anderzijds. Beiden zijn werkgever en stellen werknemers ter beschikking van gebruikers-ondernemingen. Het onderscheid ligt veeleer in feitelijke gegevens alzo in het uitbuiten van de arbeidsmarkt. Koppelbazen zijn in feite « piraten », die « bestendige » werknemers op de arbeidsmarkt aanwerven om ze aan een duurdere prijs bij klanten te plaatsen ; sociale zekerheidsbijdragen niet storten e.a. Tijdelijk werk is in beginsel gelegenheidswerk, dat uiteraard aanvullend is en de job van de « traditioneel-vaste » werknemer niet in het gedrang brengt.

In de kollektieve arbeidsovereenkomst gesloten tussen de 3 meest representatieve vakorganisaties van bedienden en Gregg Associates (5.2.1971-9.3.1971) leest men in dit verband :

« In elk geval oefent de tijdelijke werknemer in het milieu van en samen met de bestendige werknemer zijn betrekking uit ; hij blijft een faktor van bestendigheid van de arbeid in de onderneming zolang hij slechts de afwezige gedurende de nodige tijd vervangt ; hij vormt een positief element in de onderneming op voorwaarde dat hij er slechts voor een beperkte tijd ter gelegenheid van uitzonderlijke omstandigheden blijft ».

Kortom het ter beschikking stellen van arbeidskrachten kan verscheidene vormen aannemen, die eventueel in feite maar dan niet in rechte duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn.

3. Het juridisch statuut van het uitzendpersoneel.

Rond het *juridisch statuut* van de interimaris werd destijds in ons land een hevige polemiek gevoerd waaraan heden nog bepaalde achterhoede-gevechten worden geleverd. Recent werden nochtans heel wat maatregelen genomen en stappen gezet om tot een volwaardig beschermend statuut van het uitzendpersoneel te komen. Door het K.B. van 28.11.1969 werden het uitzendpersoneel en de uitzendburelen binnen het toepassingsgebied van de maatschappelijke zekerheid der werknemers betrokken.

Ook wat de toepasselijkheid van het *arbeidsrecht* betreft ten aanzien van de interimaris is er een hele evolutie achter de rug. De vraag is met name of de interimarbeid geschiedt « onder leiding, gezag en toezicht » van een werkgever ! Presteert de interimaris inderdaad in ondergeschikt verband en wie is de werkgever ? De moeilijkheid rees o.m. omdat de werkgeversfunctie t.a.v. de uitzendkracht op zijn minst confuus is. Wel omschrijft het uitzendkantoor de te vervullen opdracht en houdt daarover het gezag, maar wordt een stuk leiding en toezicht niet uitgeoefend door de gebruiker ?

Daaruit trokken de interimkantoren in den beginne althans het besluit dat de interimaris een zelfstandige was ; om dit zogeheten « waar te maken » werd zelfs de toevlucht genomen tot het oprichten van vennootschappen, waarvan de uitzendkracht eventueel werd aanvaard als « werkende vennoot ».

Rechtsleer en rechtspraak ⁽¹⁵⁾ zouden nochtans in groeiende mate poneren dat het uitzendbureau werkgever is van de interimaris. Dit is ook het geval voor het vonnis van de arbeidsrechtbank te Antwerpen, dd. 13 juli 1972. Aan de rechtbank werd o.m. de vraag voorgelegd of een uitzendkracht-bediende recht heeft ten aanzien van het uitzendbureau op gewaarborgd maandloon in geval van ziekte, overeenkomstig de wet op de arbeidsovereenkomst voor bedienden. Het antwoord op die vraag hangt af van

de kwalificatie van de arbeidsverhouding van de uitzendkracht met betrekking tot het uitzendbureau: werkt de uitzendkracht al dan niet in ondergeschikt verband?

Uitgaande van de opvatting, terzake gehuldigd door het Hof van Cassatie, stelt de arbeidsrechtbank in een uitstekend gemotiveerd vonnis, terecht: « dat het gezag bijgevolg uit een tamelijk losse band kan afgeleid worden; dat deze band zelfs theoretisch kan zijn indien die werkgever, hoewel hij dit recht bezit, er in feite geen gebruik wenst van te maken. Meer nog, zo wordt onderstreept: « dat het gezag... zeer dikwijls geen reële praktische uitwerking zal krijgen; dat het recht op gezag juridisch meer belang heeft dan de rechtstreekse uitoefening ervan... ». Een zekere delegatie van gezag door het interimkantoor aan de gebruiker belet niet dat de band van ondergeschiktheid tussen de bezoldigde en het interimkantoor blijft bestaan, in die zin, dat de bezoldigde afhankelijk blijft van het interimkantoor dat het gezag uitoefent. Het uitzendbureau werd consequent veroordeeld tot het betalen van het gewaarborgd maandloon.

Het vonnis is kenmerkend voor de enorme evolutie die het begrip ondergeschikt verband over de tijd heen heeft ondergaan om door een steeds soepeler interpretatie van dat begrip een steeds ruimere kring van « werknemers » te laten genieten van de beschermende bepalingen van het arbeidsrecht⁽¹⁶⁾.

Ook in de recente *collectieve arbeidsovereenkomsten*, gesloten tussen de meest representatieve werknemersorganisaties voor bedienden (L.B.C.-C.N.E., B.B.T.K., A.C.L.V.B.) met Gregg Associates vooreerst (dd. 5.2.1971 en 9.3.1971) en daarna met U.P.E.D.I. (24 maart 1972) wordt de uitzendkracht als een volwaardige werknemer-bediende aanzien.

De leden van U.P.E.D.I. « waarborgen telkens er aanleiding toe bestaat, de toepassing van de arbeidswetgeving o.m. deze op de betaalde vakantie, de betaalde feestdagen, het zgn. klein verlet, de maatschappelijke zekerheid, de arbeidsongevallen, het gewaarborgd maandloon » (art. 3).

Verder wordt in de jongste overeenkomst o.m. nog gestipuleerd dat de ondernemingen voor uitzendarbeid zich er toe verbinden « geen uitzendpersoneel aan het werk te zetten of aan het werk te houden bij een gebruiker ingeval van lockout of staking, op voorwaarde dat deze goedgekeurd of gesteund wordt door de representatieve werknemersorganisaties », (art. 5).

4. Het advies van de Nationale Arbeidsraad.

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat « tijdelijke arbeid » in ons land niet alleen aan fundamentele behoeften beantwoordt en een eigen plaats in onze maatschappelijke verhoudingen verworven heeft, maar ook dat een statuut van de uitzendkrachten, zich met enige duidelijkheid begint af te tekenen. Deze ontwikkelingen zijn toch onvoldoende om reeds van een volledig uitgebouwd statuut van de tijdelijke arbeid te kunnen gewagen. Van verscheidene kanten, o.m. door de uitzendburelen en de syndicale organisaties, wordt dan ook aangedrongen op een wetgevend ingrijpen, uitgaande van volgende beginselen:

1. de aangepaste integratie van de interimaris binnen de beschermende arbeidswetgeving;
2. de bescherming van de traditionele vaste werknemer;
3. een aangepaste reglementering voor de uitzendburelen.

In die zin verzocht de Minister van Tewerkstelling en Arbeid op 12 oktober 1970 de Nationale Arbeidsraad om advies over een voorontwerp van wet betreffende de arbeid van uitzendkrachten. De Raad bracht zijn advies uit op 24 mei 1971 (advies nr. 364).

In het advies wordt vooreerst duidelijk een onderscheid gemaakt tussen twee aspecten: enerzijds de contractuele verhoudingen tussen de uitzendkracht en het uitzendbureau

en anderzijds de reglementering van het uitzendbureau.

Wat de verhouding tussen het uitzendpersoneel en het uitzendbureau betreft is de Raad van oordeel dat de tussen beiden gesloten overeenkomst juris et de jure als een *arbeidsovereenkomst* voor werklieden of bedienden dient aangezien; een dergelijke overeenkomst zal dienen gesloten bij elke opdracht. Door de arbeidsovereenkomst voor uitzendpersoneel verstaat de Raad « de overeenkomst waarbij een uitzendkracht zich tegenover een uitzendbureau verbindt tegen loon een tijdelijk werk te verrichten bij een gebruiker. » De Raad onderstreept dat « het uitzendbureau in elk geval de werkgever van de uitzendkracht is en dat de band van ondergeschiktheid, die een bestanddeel is van de overeenkomst, tot stand komt tussen dit bureau en de uitzendkracht. Het feit dat de uitzendkracht zijn werk verricht in de lokalen van de gebruiker en deze laatste hem richtlijnen kan geven belet niet dat de uitzendkracht onderworpen blijft aan het gezag van het uitzendbureau »⁽¹⁷⁾.

Wat het ontstaan van de arbeidsovereenkomst betreft maakt de Nationale Arbeidsraad een onderscheid tussen twee stadia:

— enerzijds de inschrijving van de toekomstige uitzendkracht bij het uitzendbureau dat het precontractueel stadium zou uitmaken;

— anderzijds het aanvaarden, door de uitzendkracht, van een arbeid bij een gebruiker, die het ontstaan zou geven aan de arbeidsovereenkomst.

Het tijdelijk karakter van de uitzendarbeid in acht nemende stelt de Raad voor dat de overeenkomst tussen het uitzendbureau en de uitzendkracht zou beschouwd worden als een overeenkomst voor een *bepaalde duur* of voor een *bepaald werk*, die vanzelfsprekend schriftelijk zou dienen vastgesteld.

De *proeftijd* zou maximum zeven dagen mogen bedragen. Tijdens deze periode zouden de partijen eenzijdig de proef kunnen beëindigen, zonder opzeggingstermijn of vergoeding. De bedingen in de overeenkomst waarbij het aan de uitzendkrachten verboden wordt zich te laten aanwerven door een gebruiker worden als niet-bestaande beschouwd.

Het tweede deel van het advies betreft de *reglementering van de uitzendbureau's*. De Raad stelt voor het uitzendbureau te omschrijven als de onderneming die *uitdrukkelijk* de tijdelijke tewerkstelling ten doel heeft. Het uitbaten van een uitzendbureau zou dienen onderworpen aan een *erkenning* door het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, dat zich binnen de maand na de aanvraag uitspreekt.

De *gebruiker*, derde ten aanzien van de uitzendovereenkomst, kan niet gebonden worden door de verplichtingen, die uit deze overeenkomst ontstaan. M.a.w. de gebruiker neemt de lasten, die uit de overeenkomst voortvloeien niet op zich.

De Raad *beperkt* de tewerkstelling van de uitzendkrachten door de gebruiker tot de vervanging van vaste werknemers, de buitengewone vermeerdering van het werk of om uitzonderlijke werkzaamheden te verrichten. De Koning kan eveneens bepalen dat het aantal uitzendkrachten, die tewerkgesteld zijn door de gebruikers, niet hoger mag zijn dan een percentage van het vast personeel. Tenslotte wordt de oprichting van een nationaal paritair comité voor het uitzendpersoneel in het vooruitzicht gesteld. Ook de gebruikers, zouden naast werkgevers en syndicale organisaties van het paritair comité deel uitmaken.

Met spanning wacht men in de betrokken kringen op het wetsontwerp dat nu reeds geruime tijd in het vooruitzicht werd gesteld. Het advies van de Nationale Arbeidsraad vormt een uitstekende basis daartoe. Langs de weg van de erkenning kan men ongetwijfeld de sektor en o.m. de piratenfirma's, meer bepaald de koppelbazen, uitschakelen. Daarnaast dient men evenwel de vraag te stellen of de

voorgestelde beperkingen voor het gebruik van tijdelijke arbeid wel voldoen aan de, zowel economische als menselijke behoeften, die hoger werden geschat en waaraan de tijdelijke arbeid blijkbaar tegemoetkomt. Het geeft de indruk dat men daar wel ietwat streng is geweest. Het is te hopen dat de wet voldoende soepelheid laat en speling aan de sociale partners, om aan de verscheidene delicate verhoudingen, die hier denen geregeld, een eigen en aan de vereisten van de praktijk aangepaste gestalte te geven.

(1) Noot bij het vonnis van de Arbeidsrechtbank te Antwerpen (derde Kamer) van 13 juli 1972 inzake Van Rompaye J. t./ Creyff's Interim. (zie Kol. 522).

(2) *Tijdelijke Arbeid. Analyse van de rechtstoestand in de lid-Staten van de Europese Gemeenschappen en voorstellen voor een rechtsharmonisatie*, 1971.

(3) Het Instituut publiceert tot nu toe 3 « cahiers » waarin o.m. aandacht werd besteed aan de toestand in Frankrijk, België, Duitsland, Nederland.

(4) Advies nr. 364 van 24-5-1971.

(5) De jongste dateert van 24 maart 1972 tussen de Beroepsvereniging der Ondernemingen van Uitzendarbeid en de Landelijke Bediencentrale, De Bond der Bedienden, Technici en Kaders van België, alsmede de Algemene Centrale der Liberale Vakbonden van België.

(6) Niestadt G.B.H., « Het ter beschikking stellen van ar-

beidskrachten met winstoogmerk », *Sociaal Maandblad Arbeid*, 1972, p. 571.

(7) Albeda W., « Economische aspecten van de tijdelijke arbeid », *Cahier*, nr. 3, I.I.T.T., Brussel, 1972, p. 39.

(8) Albeda W., *idem*.

(9) Morse D., *The peripheral worker*, New York; geciteerd bij Albeda, *idem*.

(10) dd. 1 juli 1949, geratificeerd bij wet van 3 maart 1958, B.S., 17 juli 1958.

(11) « Le critère essentiel étant la nature véritable et non la forme de l'opération (Valticos N., *Droit international du travail*, Paris, 1970, p. 315.

(12) Zie o.m. Schnorr G., *Analyse van de rechtstoestand in de lidstaten van de Europese Gemeenschappen en voorstellen voor een rechtsharmonisatie in opdracht van de Commissie van de Europese Gemeenschappen*, 1971, p. 8.

(13) Vgl. Cass., 3 maart 1971, J.T., 1971, 150.

(14) De Nationale Arbeidsraad was van oordeel dat het leveren van materiaal terzake niet dienend is!

(15) Zie o.m. Cass., 6.6.1968, T.S.R., 1968, p. 191; Arr. Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen, 17-12-1970, T.S.R., 1971, p. 15.

(16) Vgl. o.m. Blanpain R., *Handboek van het Belgisch Arbeidsrecht*, 1968, p. 11-12.

(17) De Raad stelt voor dat de nieuwe wet enkel van toepassing zal zijn op het uitzendpersoneel dat ter beschikking van een gebruiker wordt gesteld door een erkend uitzendbureau. Dit sluit in dat de gebruiker beschouwd wordt als de werkgever van de werknemer, die door een niet-erkend uitzendbureau ter zijner beschikking wordt gesteld.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE.

1e Kamer. — 4 mei 1972.

Afdelingsvoorzitter : M. J. Valentin.

Raadsheren : MM. L. de Waersegger, Baron J. Richard,

Ridder G. de Schaetzen en A. Ligot (verslaggever).

Procureur-generaal : M. W. Ganshof van der Meersch.

Bezit. — Detentie. — Begrip.

Om te beslissen dat een procespartij een apparaat niet, onder welke titel ook, onder zich had, wijst de rechter erop dat bij die partij een van de essentiële bestanddelen van de detentie ontbrak, namelijk de wil om de zaak voor zichzelf te houden of om zich als eigenares te gedragen.

Detentie vereist een dergelijke wil niet.

N.V. Royale Belge t./ V.Z.W. Clinique Amory e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 17 september 1970 door het hof van beroep te Brussel gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 1134, 1915, 1949, 2228, 2230, 2231, 2236 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet.

doordat het bestreden arrest beslist dat de bestanddelen van de detentie, ten deze, niet samen aanwezig waren, op grond « dat de eigenlijke detentie wordt gekenmerkt door twee essentiële bestanddelen, namelijk : het houden van de zaak of van het recht (corpus) en het voornemen op een van beide een recht uit te oefenen (animus sibi habendi) ; dat gedaagde in hoger beroep, de vereniging zonder winstoogmerk « Clinique Amory », nooit een dergelijk voornemen heeft te kennen gegeven en zij zulks evenmin zou kunnen doen ten opzichte van de persoonlijke voorwerpen die de patiënten in hun kamers leggen of ter bewaring aan haar administratieve diensten afgeven voor de tijd dat zij in het ziekenhuis

zijn opgenomen ; dat nu de essentiële bestanddelen van de detentie, ten deze, niet samen aanwezig zijn, eiseres in hoger beroep niet kan beweren dat gedaagde in hoger beroep het litigieuze apparaat, zelfs ter bede, onder een of andere titel onder zich zou hebben gehad ; dat het immers vaststaat, dat het personeel van genoemde gedaagde in hoger beroep dat apparaat niet gebruikte daar het gebruik ervan uitsluitend was voorbehouden aan dokter Cappeliez en aan de personen die onder zijn bevel werkten ».

terwijl, eerste onderdeel, de « animus rem sibi habendi » een van de bestanddelen van het bezit is en niet van de louter materiële detentie voor het bestaan waarvan slechts één enkel bestanddeel vereist is : de « corpus » en het bestreden arrest, door het tegendeel te beslissen, de wettelijke begrippen inzake bezit en detentie heeft geschonden (schending van de artikelen 2228, 2230, 2231, en 2236 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet) ;

tweede onderdeel, de rechter in hoger beroep uit de feitelijke omstandigheden waarop hij wijst en uit een analogisch argument dat hij aan de eerste rechter ontleent, niet de wettelijke gevolgtrekkingen afleidt die hij eruit had moeten afleiden, inzonderheid het bestaan van een contract van bewaargeving tussen de eerste en tweede verweerster en dus van een loutere detentie ten aanzien van de eerste verweerster, en hij, door geen rekening te houden met de aangevoerde detentie, de bindende kracht heeft miskend van de clause van vrijstelling waarop appellante zich regelmatig bij conclusie had beroepen (schending van alle in het middel vermelde wettelijke bepalingen) :

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat, om te beslissen dat de eerste verweerster, de vereniging zonder winstoogmerk « Clinique Amory », het beschadigde apparaat niet, onder welke titel ook, onder zich had en, dientengevolge, de clause van vrijstelling vervat in het tussen eiseres en deze verweerster gesloten contract tegen haar niet kon worden opgeworpen, het arrest erop wijst, dat bij de eerste verweerster

een van de essentiële bestanddelen van de detentie ontbrak, namelijk de wil om de zaak voor zichzelf te houden of om zich als eigenares te gedragen;

Overwegende dat de detentie een dergelijke wil niet vereist;

Dat het middel gegrond is;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden arrest;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing;

Houdt de kosten aan opdat hierover door de feitenrechter worde beslist;

Verwijst de zaak naar het hof van beroep te Luik.

NOOT. — De voornaamste gevallen van detentie worden opgesomd door De Page, V, n° 844.

VHOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 5 oktober 1971.

Voorzitter : M. C. Louveaux.

Raadsheren : MM. G. Hallemans, M. Naulaerts (verslaggever), M. Châtel en R. Janssens.

Advocaat-generaal : M. L. Depelchin.

Advocaat : Mr. Dierckxsens.

Verkeer. — Openbare weg. — Doorgang tussen hangars naar de kaai.

Door erop te wijzen dat de doorgang naar kaai 129, die tussen hangars gelegen is, kennelijk niet openstaat voor het algemeen verkeer, aangezien hij enkel toegankelijk is voor het aldaar tewerkgesteld personeel, stelt het bestreden vonnis geen algemene regel die voor het hele havengebied geldt, doch neemt het enkel de bijzondere kenmerken van bedoelde doorgang in aanmerking om te beslissen dat hij geen openbare weg is in de zin van het verkeersreglement.

Francq en N.V. Antigoon t. / Van Landeghem.

Gelet op het bestreden vonnis, op 25 mei 1971 in hoger beroep gewezen door de Correctionele rechtbank te Antwerpen;

I. Wat betreft de voorziening van Francq Paul, beklagde:

A. In zover zij gericht is tegen de beslissing over de strafvordering:

Over het middel afgeleid uit de schending van artikel 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis beslist dat de doorgang naar kaai 129, waaruit eiser gereden kwam, geen openbare weg is in de zin van het algemeen reglement op de politie van het wegverkeer, om de reden dat hij tot het havengebied behoort, en aldus als algemene regel stelt dat het havengebied voor niemand anders toegankelijk is dan voor het aldaar tewerkgesteld personeel,

zonder te antwoorden op de conclusie van eiser welke deed gelden dat de wegen welke doorheen het havengebied lopen opengesteld zijn voor het openbaar verkeer en derhalve als openbare wegen dienen aangemerkt te worden,

terwijl het vonnis het begrip « openbare weg » miskent door als algemene regel aan te nemen dat in het haven-

gebied alle wegen slechts voor bepaalde personen toegankelijk zijn,

terwijl, zo in het havengebied enkele wegen slechts voor bepaalde categorieën van personen toegankelijk zijn, het vonnis niet aantoonde dat de doorgang naar kaai 129 tot die wegen behoort, en de omstandigheid dat bedoelde doorgang tot het havengebied behoort niet volstaat om te beslissen dat hij niet voor het algemeen verkeer openstaat,

en terwijl men niet inziet waarom het vonnis eensdeels aanneemt dat de rijbaan tussen 115 en 133 van de dokken een openbare weg is en anderdeels beslist dat de doorgang naar kaai 129 geen openbare weg is, nu er geen uiterlijke tekenen voorhanden zijn om de ene van de andere te onderscheiden, de benamingen zelf van die rijbanen aanduiden dat het wegen van dezelfde aard zijn en de bewering van de politie dienaangaande geen afdoend bewijs kan opleveren;

Overwegende dat het bestreden vonnis de conclusie van eiser passend beantwoordt door erop te wijzen dat de doorgang naar kaai 129, welke tussen hangars gelegen is, kennelijk niet openstaat voor het algemeen verkeer vermits hij enkel toegankelijk is voor het aldaar tewerkgesteld personeel;

Overwegende dat het vonnis zodoende geen algemene regel stelt welke voor het ganse havengebied geldt, doch enkel de bijzondere kenmerken van bedoelde doorgang in aanmerking neemt om te beslissen dat hij geen openbare weg is in de zin van het algemeen reglement op de politie van het wegverkeer;

Overwegende dat het vonnis tevens, door te beslissen dat eiser de doorgang diende vrij te laten voor de weggebruikers die op de rijbaan tussen 115 en 133 van de dokken normaal hun weg vervolgden, de conclusie van eiser verwerpt volgens welke, indien de doorgang naar kaai 129 geen openbare weg is, de rijbaan tussen 115 en 133 van de dokken evenmin als een openbare weg kan aangemerkt worden;

Overwegende dat, in zover het middel aanvaardt dat de rijbaan tussen 115 en 133 van de dokken en de doorgang naar kaai 129 door geen enkel uiterlijk teken te onderscheiden zijn en dat het verslag van de plaatselijke politie dienaangaande geen afdoend bewijs kan opleveren, het niet ontvankelijk is nu het voor de feitenrechter niet werd ingeroepen en het Hof ertoe zou verplichten tot navorsingen van feitelijke aard over te gaan;

Dat het middel niet kan aangenomen worden;

En overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen werden nageleefd en dat de beslissing overeenkomstig de wet is;

B. In zover zij gericht is tegen de beslissing over de burgerlijke vordering;

Overwegende dat eiser geen bijzonder middel aanvoert;

II. Wat betreft de voorziening van de naamloze vennootschap « Antigoon », burgerrechtelijk aansprakelijke partij;

Overwegende dat uit geen stuk waarop het Hof vermag acht te slaan blijkt dat de voorziening betekend werd aan de partij tegen wie zij gericht is;

Dat zij derhalve niet ontvankelijk is;

Om die redenen,

Verwerpt de voorzieningen;

Veroordeelt de eisers in de kosten.

Abonneert U op Rechtskundig Weekblad

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

10e Kamer. — 23 maart 1972.

Voorzitter : M. Paës.

Raadsheren : MM. Grenez en Delva.

Advocaten : Mrs. Pallemarts en Bogaerts loco Verbist.

Verzekeringen. — Persoonlijke verzekering. — Uitsluitingsbeding. — Gevolgen van dronkenschap van de verzekerde. — Ongeval veroorzaakt door een dronken bestuurder naast wie de verzekerde, ook dronken, had plaats genomen. — Dekking.

In een polis van persoonlijke verzekering zijn van de dekking uitgesloten o.m. de gevolgen van dronkenschap. De verzekerde werd gewond bij een ongeval dat veroorzaakt werd door een dronken bestuurder, naast wie hij, ook dronken, had plaats genomen.

Daar enerzijds uit de economie van het contract blijkt dat de uitsluitingsgevallen betrekking hebben op de door de verzekerde zelf veroorzaakte of uitgelokte ongevallen, en anderzijds in de waarborg begrepen zijn « de ongevallen overkomen door het gebruik van een autorijtuig, wanneer de verzekerde zelf niet stuurt », moet aangenomen worden dat de uitsluiting enkel doelt op de gevolgen van de dronkenschap van de verzekerde. Ze vindt derhalve geen toepassing nu blijkt dat het ongeval niet te wijten is aan de gevolgen van de dronkenschap van de verzekerde.

Martens t. / N.V. Les Assurances Nationales

Overwegende dat geïntimeerde N.V. Les Assurances Nationales bij ter griffie neergelegde akte van 15 februari 1971 en bij op 10 juni 1972 ter openbare zitting gelezen conclusie het geding hervat in hoedanigheid van rechtsopvolgster van oorspronkelijk geïntimeerde N.V. L'Aigle (de Paris); dat appellant Martens bij aanvullende zittingsconclusie van 8 maart 1972 zijn tegen laatstgenoemde partij genomen conclusie tegen huidige geïntimeerde volledig herneemt;

Overwegende dat de doelstelling van de door Martens ingestelde vordering en de toedracht van het geschil dat er aanleiding toe gaf, alsmede de respectieve stellingen van partijen ten deze in het bestreden vonnis nauwkeurig werden toegelicht; dat het Hof ernaar verwijst;

Overwegende dat Martens terecht, in strijd met het bij het bestreden vonnis aanleunend betoog van N.V. Les Assurances Nationales, stelt dat waar luidens art. 3 lid 3 van de door wijlen Snellings Jozef te zijnen voordele bij N.V. L'Aigle onderschreven polis « Persoonlijke verzekering » de betrokken verzekeringsmaatschappij niet « verantwoordt » voor « vrijwillige verminkingen, de gevolgen van ongevallen opzettelijk veroorzaakt of uitgelokt door de verzekeringsrechthebbers van de polis of door het slachtoffer zelf, de gevolgen van dronkenschap, pogingen tot zelfmoord e.d.m.... », dit beding hier enkel en uitsluitend doelt op de « gevolgen van dronkenschap » in hoofde van de verzekeringsnemer zelf, met name Snellings Jozef in onderhavig geval;

dat deze interpretatie klaarblijkelijk overeenstemt met de bewoordingen en de algemene economie van kwestieus verzekeringscontract, waar de in voormeld art. 3 lid 3 bedoelde uitsluitingsgevallen praktisch alle betrekking hebben op door de verzekeringnemer (of verzekeringsrechthebber) zelf veroorzaakte of uitgelokte schadegevallen, behoudens het geval van wettige zelfverdediging en ongeacht de gevallen van oorlog, opstand, ontploffingen en andere gelijkaardige vreemde oorzaken;

Overwegende dat anderzijds naar luid van art. 2-C van dezelfde polis in de verzekeringswaarborg zijn begrepen

« de ongevallen overkomen door het gebruik van een autorijtuig, wanneer de verzekerde zelf niet stuurt », zonder dat hierbij werd bedongen dat de waarborg is opgeheven in geval de verzekerde of de bestuurder op het ogenblik van het ongeval in staat van dronkenschap verkeert;

Overwegende dat Martens derhalve niet mag worden geacht krachtens het aangehaald beding van polisartikel 3 lid 3 te zijn beroofd van het te zijnen gunste door Snellings verzekerde kapitaal, gesteld dat blijkens de voorhanden zijnde feitelijke gegevens het ongeval niet te wijten is aan de gevolgen van de aan Snellings toegeschreven dronkenschap, maar aan de eventuele fout van autovoerder Goffin in wiens voertuig hij had plaats genomen;

Overwegende dienvolgens dat de door N.V. Assurances Nationales ontwikkelde argumentatie steunende op het vermoeden van dronkenschap dat voortvloeit uit het alcoholgehalte in het bloed van Snellings en van autobestuurder Goffin, dat respectievelijk 2,45 en 1,76 per duizend bedroeg, ter zake niet dienstig is;

Om deze redenen :

Het Hof,

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935;

Alle andere of strijdige besluiten verwerpende,

Ontvangt het hoger beroep;

Verklaart het gegnod;

Doet het bestreden vonnis te niet behoudens in zover de eerste rechter zich bevoegd en de vordering ontvankelijk heeft verklaard;

Wijzigende in diezelfde mate, verklaart de vordering gegrond;

Veroordeelt N.V. Les Assurances Nationales om aan Martens Jos te betalen de som van 100.000 frank verhoogd met de gerechtelijke intresten;

Verwijst N.V. Les Assurances Nationales in de kosten van beide aanleggen.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE HASSELT

1e Kamer. — 9 juni 1969.

Voorzitter : M. Kranzen.

Rechters : MM. Moens en Schroë.

Advocaten : Mrs. P. Berben, G. Panier en J. Koninckx.

Schade en schadeloosstelling. — Rechtmatigheid van het gekrenkte belang. — Huwelijk dat enkel godsdienstig voltrokken is. — Overlijden van de man. — Vordering van de vrouw.

De « echtgenote in feite » van een in België bij een ongeval omgekomen Turk vordert schadevergoeding voor zichzelf en voor haar kind. Man en vrouw waren enkel godsdienstig gehuwd. In Turkije worden aan de samenleving als man en vrouw zekere wettelijke gevolgen toegekend; die samenleving krijgt haar vol burgerlijk uitwissel wanneer de betrokkenen ze ten gemeentehuize laten registreren.

Uit de elementen van de zaak blijkt dat de betrokkenen een met het huwelijk gelijkstaande samenleving beoogden, dat zij zich als gehuwden beschouwden en als zodanig door anderen erkend werden. Het feit dat in Turkije de samenleving niet als volledig wettelijk wordt erkend, heeft niet tot gevolg dat de voordelen die eiseres uit deze toestand kan trekken, als onwettig moeten beschouwd worden volgens de Belgische wet, die de gegrondheid van haar aanspraken ingevolge het ongeval regelt.

Akçicek t./ Vandebroeck.

Overwegende dat Kepenek Ziya, op 16 mei 1967 te Helchteren het slachtoffer werd van een dodelijk verkeersongeval, waarvoor verweerder Vandebroeck algeheel verantwoordelijk werd verklaard; dat verweerderster Westerling Insurance Company als verzekeraarster van Vandebroeck optreedt; dat noch de verantwoordelijkheid van Vandebroeck, noch de verplichtingen van de maatschappij Westerling aanleiding tot enige betwisting geven;

Overwegende dat eiseres optreedt als echtgenote in feite van het slachtoffer en een schadevergoeding vordert voor zich zelf en voor haar minderjarige dochter Kepenek Sükran;

Overwegende dat voor wat betreft de quasi-delictuele verantwoordelijkheid en de aanspraken van de schadelijders de wet van de plaats, waar het ongeval gebeurde, moet worden toegepast;

Overwegende dat de Belgische wet echter geen recht op schadevergoeding toekent aan de bijzit;

Overwegende dat het persoonlijk statuut van de schadelijder bepaalt of het hier gaat om een wettelijke echtgenote of om een bijzit;

Overwegende dat uit de uitleg verstrekt door het consulaat generaal van Turkije blijkt, dat in dat land vroeger het godsdienstig huwelijk als wettelijk werd beschouwd;

dat bij de modernisering van de staat, doorgevoerd in 1925, het burgerlijk huwelijk als enig wettelijk werd ingevoerd; dat echter omwille van de nog vastgeankerde ancestrale gewoonten zekere wettelijke gevolgen aan de samenleving als man en vrouw gehecht bleven; dat de samenleving haar vol burgerlijk uitwenskel krijgt, wanneer de betrokkenen, die samenleving ten gemeentehuize laten registreren; dat de rechtbank deze toestand reeds ontmoette, wanneer er een procedure in echtscheiding tussen Turkse onderdanen werd ingeleid;

Overwegende dat in het onderhavig geval eiseres godsdienstig gehuwd was met het slachtoffer, maar dat betrokkenen hun samenleving nog niet lieten registreren; dat zulks echter niet belet dat het kind Sükran het statuut van wettig kind bezit; dat anderzijds blijkt dat moeder en kind in de familie van het slachtoffer werden opgenomen;

Overwegende dat uit dit alles blijkt dat de betrokkenen een met het huwelijk gelijkstaande bestendige samenleving beoogden; dat zij zich zelf als gehuwden beschouwden en ook als dusdanig door anderen werden erkend; dat het feit dat in Turkije de samenleving van betrokkenen niet als volledig wettelijk werd erkend, niet voor gevolg heeft dat de voordelen die eiseres uit deze toestand kan trekken als onwettig moeten worden beschouwd volgens de Belgische wet, welke de gegrondheid van de aanspraken van eiseres ingevolge het ongeval, regelt; (Cass. 2 juni 1967, Rev. Gén. A.R. 1969, 8158); dat het huwelijk in Turkije minder stabiel zou zijn dan in België, slechts een loutere veronderstelling is;

Overwegende dat dienvolgens eiseres en haar minderjarig kind aanspraak kunnen maken op schadevergoeding;

Overwegende dat in de dagvaarding eiseres een vergoeding voor morele schade vroeg van 50.000 F. dat er in de loop van het geding geen nieuwe elementen te voorschijn zijn gekomen die een verhoging van dit bedrag zouden rechtvaardigen;

Overwegende dat de morele schade door het kind, dat zijn vader nauwelijks heeft gekend, maar diens bijstand zal missen, billijk kan worden geraamd op 30.000 fr.;

Overwegende dat voor wat de materiële schade betreft, uit niets blijkt dat het slachtoffer een beroep uitoefende in België; dat hij in zijn land het beroep van landbouwer uitoefende en als dusdanig per jaar 22.000 à 25.000 Turkse ponden zou hebben verdiend; dat men zich kan afvragen waarom hij dan naar België uitweek; dat men zich ook kan

afvragen of hij ooit dit winstgevend beroep opnieuw zou hebben uitgeoefend;

Overwegende dat anderzijds de eis gebaseerd is op de sterftetafels van Dillaerts; dat echter niets bewijst dat deze ook kunnen gelden voor de sterfte in Turkije;

Overwegende dat al deze elementen in acht genomen de aan eiseres toekomende vergoeding voor materiële schade slechts bij benadering ex aequo et bono kan geraamd en wel op 600.000 F.;

Overwegende dat in de huidige stand van de zaak het wel zou hebben volstaan dat eiseres alleen de maatschappij Westerling had angesproken;

dat zij echter niet kon voorzien dat er van die zijde geen moeilijkheden zouden rijzen;

Overwegende dat eiseres in de loop van het geding haar vordering kon verhogen met de vergoedende intresten;

Gelet op de voorschriften van de art. 2-30 tot 37 der Wet van 15 juni 1935, welke werden nageleefd;

Om deze beweegredenen :

De Rechtbank, rechtdoende op tegenspraak, alle andere en tegenstrijdige besluiten als ongegrond verwerpend, verklaart de eis ontvankelijk en gegrond binnen de aangehaalde perken tegen beide verweerders;

Dienvolgens veroordeelt beiden solidair aan eiseres Akçicek Ayse te betalen in eigen naam de som van 600.000 fr. + 50.000 fr. = 650.000 fr. en aan dezelfde als moeder van het minderjarig kind Kepenek Sükran, de som van 30.000 fr. al deze sommen te vermeerderen met de vergoedende intresten vanaf 16 mei 1967 tot aan de datum van de dagvaarding en met de gerechtelijke intresten vanaf die datum;

Veroordeelt verweerders solidair in de kosten.

NOOT. — Zie Cass., 26 juni 1967, R.W. 1967-68, 786.

ARBEIDSRECHTBANK TE ANTWERPEN

3e Kamer. — 13 juli 1972.

Voorzitter : Mevr. S. van Hove.

Rechters in sociale zaken : MM. H. Goethals
en J. Vanherreweghe.

Substituut-arbeidsauditeur : M. S. Gilliams.

Advocaat : Mr. Pierre Moriau loco André De Bluts.

Arbeidsovereenkomst bedienden. — Uitzendkracht. — Uitzendbureau. — Ondergeschiktheid. — Gewaarborgd maandloon.

Tussen het uitzendbureau en de uitzendkracht bestaat een band van ondergeschiktheid die kenmerkend is voor een arbeidsovereenkomst. Immers de uitzendkracht wordt aangeworven en bezoldigd door het uitzendbureau dat gerechtigd is gezag, leiding en toezicht uit te oefenen.

De delegatie van gezag door het uitzendbureau aan de derde gebruiker voor wie de werknemer in feite werkzaamheden verricht, doet de ondergeschiktheid van de uitzendkracht aan het uitzendbureau niet verdwijnen.

Bij arbeidsongeschiktheid ingevolge ziekte is het uitzendbureau gewaarborgd maandloon verschuldigd.

Van Rompaey t./ Creyfs Interim.

Overwegende dat de vordering ertoe strekt betaling te bekomen van een met intresten en kosten te vermeerderen bedrag van 9.520 fr., ten titel van gewaarborgd maandloon,

en in betaling van 5.355 fr. als vergoeding voor de wettelijke feestdagen in de periode van 1 januari tot 1 november 1970 ;

Overwegende dat eiseres als bediende in dienst was van verweerster tegen een uurloon van 70 fr. ; dat zij op 8 oktober 1970 ziek werd en een medisch attest aan verweerster overmaakte eerst voor de periode van 8 tot 25 oktober en later een tweede, eveneens van Dokter W. Paquay, gedateerd op 26 oktober 1970, voor de periode van 26 oktober tot 1 november 1970 ;

Overwegende dat de activiteit van verweerster er in bestaat tijdelijke bedienden te verschaffen aan personen die ze nodig hebben ; dat verweerster deze tijdelijke bedienden zelf aanwerft, bezoldigt en bij haar cliënten plaatst, als tijdelijk kantoorpersoneel ;

Overwegende dat verweerster weigert aan eiseres het gewaarborgd maandloon te betalen ; dat zij opwerpt dat eiseres niet in haar dienst zou geweest zijn en er geen enkele band van ondergeschiktheid zou bestaan hebben ; dat haar activiteit er enkel en alleen in zou bestaan aan interimarissen tijdelijk werk te verschaffen, werk dat zij dan nog kon aannemen of weigeren en onderbreken op elk ogenblik ;

Overwegende dat de bewering van verweerster als zou de werknemer, die zich tot een interimkantoor richt, helemaal geen arbeidsovereenkomst wensen, juist wegens zijn persoonlijke situatie, die hem niet zou toelaten dergelijke overeenkomst te sluiten, niet opgaat ; dat de werknemer immers evengoed kan aangetrokken worden door de publiciteit van zeer hoge lonen, ofwel omdat hij slechts tijdelijke of niet bestendige arbeid wenst ; dat deze mogelijkheid bestaat in de wet op de dienstovereenkomsten waar een contract voor een bepaalde duur of voor een welbepaalde onderneming kan afgesloten worden ;

Overwegende dat het evenmin opgaat te zeggen, zoals verweerster, dat eiseres zich gelijktelt met een gewoon bediende enkel en alleen omdat zij op het ogenblik reeds kan genieten van bepaalde voordelen van de sociale zekerheid ; dat verweerster verder wil doen uitschijnen dat de wetgever, door de voordelen van de sociale zekerheid uit te breiden tot die personen die niet door een arbeidsovereenkomst gebonden zijn, de bedoeling had hiermede te benadrukken dat de interimwerker zijn activiteit niet krachtens een arbeidsovereenkomst zou uitoefenen ; dat dit vanzelfsprekend een totaal verkeerde redenering is ; dat enkel kan vastgesteld worden dat bepaalde sociale voorzieningen door de wet aan de interimwerknemers toekomen ; dat het gewaarborgd maandloon en de vergoeding voor wettelijke feestdagen geen sociale voorzieningen zijn ; dat het duidelijk de bedoeling van de wetgever is om de grootst mogelijke stabiliteit te verzekeren voor alle werknemers ;

Overwegende dat de vordering van eiseres haar oorsprong vindt in de omzendbrief nummer 70/175 dd. 14 juli 1970 uitgaande van het Rijksinstituut voor ziekte en invaliditeit ;

Overwegende dat deze brief onder nummer twee als volgt luidt : « Over de vraag of de interimaire werknemers door een arbeidsovereenkomst verbonden zijn, bestaat er thans betwisting. In afwachting dat die kwestie is beslecht mogen de verzekeringsinstellingen de uitkeringen provisioneel verlenen voor alle werkdagen erkende arbeidsongeschiktheid, behoudens uiteraard voor de carensdag, en zulks op voorwaarde dat de gerechtigde een vordering bij de Werkrechtsraad heeft ingesteld. »

...« Om uitkeringen te kunnen ontvangen moet hij dus vooraf bij de bevoegde Werkrechtsraad een vordering hebben ingesteld tot het betalen van het gewaarborgd week- of maandloon. » ;

Overwegende dat verweerster opwerpt dat hogergenoemde omzendbrief van het R.I.Z.I.V. door ditzelfde organisme geannuleerd werd door haar omzendbrief num-

mer 70/257 dd. 29 oktober 1970 ; dat verweerster dit schrijven blijkbaar verkeerd interpreteert ; dat er wel vermeld wordt dat de nieuwe omzendbrief punt 2 van de omzendbrief nummer 70/175 dd. 14 juli 1970 wijzigt, doch er verder uitdrukkelijk als volgt gestipuleerd wordt : « ...Voor de ongeschiktheden die zijn aangevangen vóór 1 november 1970, gelden verder de in de omzendbrief nummer 70/175 van 14 juli 1970 gegeven instructies » ;

Overwegende dat bovendien uit de laatste omzendbrief van het R.I.Z.I.V., nummer 71/221 dd. 27 september 1971 nog duidelijker de stelling van dit organisme blijkt en er ontegensprekelijk kan uit afgeleid worden dat haar eerste omzendbrief dd. 14 juli 1970 volledig bijgetreden en gehandhaafd wordt ; dat het R.I.Z.I.V. nu uitdrukkelijk vermeldt dat door de ter zake geldende rechtspraak algemeen aangenomen wordt dat de interimaire werknemers door een arbeidsovereenkomst voor arbeiders of bedienden verbonden zijn ;

Overwegende dat verweerster verder verwijst naar artikel 2 van haar gemeenschappelijke algemene voorwaarden en naar de bijzondere voorwaarden van de interimaires, artikelen 1, 2 en 3 ; dat zij hieruit besluit dat elke band van ondergeschiktheid tussen partijen uitgesloten is ; dat de rechtbank echter vastgesteld heeft dat deze voorwaarden in een zeer kleine letter op de keerzijde van de werkfiche van eiseres gedrukt werden ; dat de bedrukking bovendien uitgevoerd werd in een kleur die bijna dezelfde is als deze van de werkfiche zodat de tekst praktisch onleesbaar is, en slechts met de grootste moeite kan ontcijferd worden ; dat men, wanneer men vluchtig de keerzijde van de werkfiche bekijkt, zelfs niet opmerkt dat een gedrukte tekst aangebracht werd ;

Overwegende dat de rechtbank niet gebonden is door de gebruikte bewoordingen die partijen aan een overeenkomst gegeven hebben ;

Overwegende dat bijgevolg dient onderzocht te worden aan de hand van de feitelijke omstandigheden of eiseres in ondergeschikt verband werkte ;

Overwegende dat het Hof van Cassatie in een gelijkaardig geval bij arrest dd. 6 juni 1968 als volgt besliste :

« De arbeidsovereenkomst voor bedienden is een overeenkomst waarbij een bediende zich verbindt tegen een loon onder gezag, leiding, toezicht van een ander persoon te werken. De aan die overeenkomst inherente bevoegdheid van leiding en toezicht wordt niet noodzakelijk op werkelijke en permanente wijze uitgeoefend ; in dit opzicht is het voldoende dat de uitoefening van dit recht wettelijk mogelijk is. De overeenkomst onderstelt weliswaar het bestaan van een nauwe band van ondergeschiktheid, maar het staat vast dat welke ook de modaliteiten van het contract wezen het gezag van de werkgever steeds beperkt is.

Daaruit volgt dat noch de vaststelling dat de tijdelijke bedienden die verweerster verschaft aan wie ze nodig heeft, een zekere onafhankelijkheid behielden ten opzichte van verweerster, noch de vaststelling dat het door haar uitgeoefende gezag beperkt was, het bestaan uitsluiten van een band van ondergeschiktheid welke de arbeidsovereenkomst voor bedienden kenmerkt » ;

Overwegende dat het gezag bijgevolg uit een tamelijk losse band kan afgeleid worden, dat deze band zelfs theoretisch kan zijn indien de werkgever, hoewel hij dit recht bezit, er in feite geen gebruik wenst van te maken ;

Overwegende dat eiseres in casu duidelijk in een band van ondergeschiktheid werkte ; dat zij door verweerster aangeworven werd ; dat verweerster haar enige werkgever is en blijft ook al wordt ze tewerkgesteld bij een gebruiker-werkgever ;

Overwegende dat er wel een zekere delegatie van gezag door het interim-kantoor aan de gebruiker-werkgever plaats heeft doch dit niet belet dat de band van ondergeschiktheid tussen de bezoldigde en het interimkantoor blijft bestaan,

in die zin, dat de bezoldigde afhankelijk blijft van het interim-kantoor dat het gezag uitoefent ;

Overwegende dat ons modern arbeidsrecht hier een onderscheid maakt tussen het begrip « werkgever » en dit van « werkelijke gebruiker » van de arbeid van de bezoldigde ; dat we hier staan voor twee verschillende begrippen die totaal van elkaar gescheiden zijn ;

Overwegende dat verder niet kan ontkend worden dat de arbeid, verricht door de uitzendkracht, in zekere mate uitgevoerd wordt voor het interimkantoor zelf ; dat het immers juist deze arbeid is die de grondslag legt voor het voordeel dat het interimkantoor, wegens zijn tussenkomst, bekomt ;

Overwegende dat het verweerster is en alleen zij die het loon aan eiseres betaalde ; dat de gebruiker-werkgever enkel schuldenaar is tegenover het interimkantoor en niet tegenover de uitzendkracht (zie arrest Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen, dd. 17 december 1970, T.S.R. 1971) ;

Overwegende dat uit het voorgaande mag afgeleid worden dat eiseres, die tewerkgesteld was in de omstandigheden, zoals hoger uiteengezet, een ondergeschikte werknemers was, zodat aangehaalde feitelijke elementen leiden tot het vaststellen van de juridische band van ondergeschiktheid ;

Overwegende dat het goed mogelijk is dat het gezag, in de gevallen zoals in casu, zeer dikwijls geen reële praktische uitwerking zal krijgen ; dat het recht op het gezag juridisch echter meer belang heeft dan de rechtstreekse uitoefening ervan en dit recht in dergelijke gevallen onbetwistbaar voorhanden is ook al wordt het niet daadwerkelijk uitgeoefend ;

Overwegende dat eiseres haar activiteit krachtens een arbeidsovereenkomst uitoefende, dat zij bijgevolg aanspraak kan maken op het gewaarborgd maandloon evenals op de vergoeding wegens wettelijke feestdagen ; dat de cijfers niet door verweerster betwist worden zodat eiseres recht heeft op een bedrag van 9.250 fr. en 5.355 fr. ;

Om deze redenen :

De Rechtbank :

Gehoord de heer T. Petridis, eerste substituut-arbeidsauditeur, in zijn advies mondeling ontwikkeld in de Nederlandse taal ter openbare zitting van 1 maart 1972 ;

Rechtsdoende op tegenspraak ;

Na er over beraadslaagd te hebben ;

Alle andere en strijdige besluiten verwerpende ;

Verklaart de vordering toelaatbaar en gegrond ;

Veroordeelt verweerster in betaling van 9.250 frank en 5.355 frank, verhoogd met de gerechtelijke intresten en de kosten van het geding in hoofde van eiseres begroot op 350 frank (dagvaarding).

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

4e Kamer. — 24 mei 1971.

Voorzitter : M. van Malderen.

Openbaar ministerie : M. Peytier.

Advocaten : Mrs. C. de Biseau de Hauteville, J. Custers en M. Mahieu.

Verzekeringen. — Collectieve sommenverzekering tegen ongevallen. — Risico : «overlijden ingevolge ongeval». — Elementen van het risico.

Op 30 december 1968 sloot een bank met een verzekeringsmaatschappij een overeenkomst, waarbij verzekerd wer-

den de personen die bij de bank een rekening hadden. Dezen werden verzekerd tegen het risico «overlijden ingevolge ongeval» door de betaling van een vergoeding die gelijk zou zijn aan het crediëtsaldo van de rekening. De polis had uitwerking van 1 januari 1969 af. Een rekeninghouder werd op 17 december 1968 getroffen door een ongeval, ten gevolge waarvan hij op 6 januari 1969 overleed.

Het risico «overlijden ingevolge ongeval» onderstelt in de eerste plaats een ongeval, conditio sine qua non om de verplichting van de verzekeraar te doen ontstaan ; verder is vereist dat het overlijden samenvalt met of volgt op het ongeval en dat er tussen het ongeval en het overlijden een causaal en rechtstreeks verband bestaat. In casu is de polis een toepassing van een collectieve sommenverzekering tegen lichamelijke ongevallen. Een van de drie elementen van het risico, te weten het ongeval, was al verwezenlijkt op het ogenblik van het sluiten van het contract. De polis kan geen gevolg hebben, daar de drie elementen van het risico dienen verwezenlijkt te worden na de ondertekening van het contract.

Basteleyns e.a. t./ N.V. Banque Union du Crédit en N.V. Belgische Phenix.

Advies van het Openbaar Ministerie

Op 30 december 1968 sloot de VZW «Services Interbancaires», in naam van een reeks banken waaronder ook eerste verweerster, een verzekeringscontract met een reeks verzekeringsmaatschappijen, o.m. en zelfs voornamelijk (aandeel 50 %) met tweede verweerster, die alle schadegevallen regelen zou, als leidende verzekeraar ». Verzekerd werden de fysieke personen die bij één van de banken-verzekeringnemers, een rekening of een depositoboekje bezitten ; deze worden gewaarborgd tegen het risico «overlijden ingevolge ongeval» door de betaling van een vergoeding gelijk aan het saldo op hun rekening of hun boekje de dag voor het ongeval, en dit vanaf 1 januari 1969 te 0 uur.

De verzekerde Auguste Basteleyns, rechtsvoorganger van eisers, werd slachtoffer van een zwaar verkeersongeval op 17 december 1968 ; hij overleed op 6 januari 1969 aan de gevolgen van dit ongeval. Hij was houder van twee rekeningboekjes bij eerste verweerster die volgens partijen een totaal saldokrediet vertoonden van 350.000 fr. op 16 december 1968.

Eisers menen dat zij als begunstigen van de overeenkomst aanspraak kunnen maken op deze som gezien het overlijden plaats had na 1 januari 1969 ; tweede verweerster is van oordeel dat zij geen enkele verplichting heeft jegens eiseres gezien het ongeval gebeurde voor 1 januari 1969.

De ontvankelijkheid van de eis wordt niet betwist.

Niet betwist worden ;

— het feit dat eisers de beneficiarissen van de overeenkomst zijn (akte van bekendheid),

— het oorzakelijk verband tussen ongeval en overlijden,

— het bedrag van de sommen op beide rekeningboekjes (hoewel het in feite schijnt te gaan om een herleiding van de eis tot een rond getal !)

Wat de eis betreft in zover hij gericht is tegen eerste verweerster.

Eerste verweerster heeft ter zake een beding ten voordele van de rechtsvoorganger van eiseres gesloten ; zij heeft de premie betaald en kennis gegeven van de gesloten overeenkomst aan de begunstigen van de overeenkomst. Zij heeft bovendien haar medewerking aan de invulling van de

ongevalsaangifte, waarop haar handtekening voorkomt, gegeven.

Men ziet niet in welke andere verplichtingen zij had tegenover eiseres, hoewel men het zou kunnen betreuren dat zij gemeend heeft ter zake geen stelling te moeten nemen in verband met de vraag of in het voorgekomen wel bijzonder geval de verzekeraar tot de betaling van de kontraktuele vergoeding gehouden was.

De eis komt tegenover haar als ongegrond voor.

Wat de eis betreft in zover hij gericht is tegen tweede verweerster. (hierna 'verweerster' genoemd).

De betwisting gaat nopens de bepaling van het risico in deze polis.

Verweerster spreekt zich niet uit over de aard van het verzekeringskontraat maar poneert dat er twee risico's zijn of dat zowel het ongeval als het overlijden wezenlijke bestanddelen zijn van het verzekerde risico.

Eiser meent dat het enige risico bestaat « uit de dood van de verzekerde persoon » (overlijden) en ziet de polis als een « dood verzekering » (verzekering tegen overlijden) en niet als een « ongeluksverzekering » (individuele verzekering tegen lichamelijke ongevallen).

Beide partijen beroepen zich op de artikelen 1156 tot 1164 van het burgerlijk wetboek nopens de interpretatie van de overeenkomsten, het voor hen uiteraard gunstigste artikel of interpretatieregel uitkiezend.

Het komt ons als essentieel voor na te gaan hoe de litigieuze polis moet betiteld worden en welke zijn plaats in het geheel van de verschillende soorten verzekeringsovereenkomsten is.

Het gaat ongetwijfeld om een sommen- of personenverzekering (S. Fredericq, Overzicht van rechtspraak, T.P.R., 969, p. 275; M. Fontaine, L'assurance collective et la distinction entre assurances de choses et assurances de personnes, R.C.J.B., 1969, p. 176 nr. 13).

O.i. gaat het ter zake meer bepaald om een persoonlijke verzekering tegen lichamelijke ongevallen (ook individuele verzekering genoemd) en niet om een 'verzekering overlijden'. Bovendien betreft het een collectieve persoonlijke verzekering tegen ongevallen (ook genoemd in het frans « assurance collective » en zelfs assurance collective individuelle »).

Het enige eigenaardige (maar beslist niet uitzonderlijke) kenmerk van de polis die betwist wordt is wel dat deze alleen vergoedingen voorziet wanneer het ongeval de dood van de verzekerde tot gevolg heeft; meestal worden inderdaad in dergelijke polissen (bv. verzekering inzittenden van een personenwagen) ook de werkonbekwaamheid (hetzij bestendige, hetzij tijdelijke) forfaitair en de behandelingskosten indemnitairst gewaarborgd. Het feit dat in huidige polis alleen het overlijden aanleiding geeft tot de uitbetaling van vergoedingen wijzigt niets wezenlijks aan de aard van de polis zelf.

Deze stelling wordt teruggevonden in de rechtsleer en rechtspraak (Les Nouvelles, Droit Commercial, T.V., Les assurances terrestres, (Sec. III. Assurances Accidents) nrs. 224 en 225; Rep. Prat. Dr. belge, Compl. T. III, Assurances terrestres (contrats particuliers), (Ch. II Assurance contre les accidents corporels. - Section III. Assurance Collective), nr. 271 en 272, waarin het geval van de verzekeringsovereenkomst door een bank ten voordele van haar cliënteel uitdrukkelijk wordt voorzien; Laloux, Traité des assurances terrestres en droit belge, nr. 441; Picard & Besson, Les assurances terrestres en droit français, 1964, T. I, 116 in fine en 443; Sentence arbitrale, 22 mei 1959, Bull. Ass., 1961 (+ nota); Brussel, 27 november 1964, Bull. Ass. 1965, 665; Cour d'Appel de Chambéry, 5 februari 1957, D., 1957, Jur., p. 293; Cass. fr. 20 juli 1942, D. C., 1942, 129 met belangrijke nota van P.L.P.; Cass. fr., 4 mei 1955, D., 1956 Jur., 249 en noot van Besson; Cass. fr., 29 februari 1960, D. 1960. Jur. 762).

Het gaat derhalve niet om een « Verzekering overlijden » waar het overlijden zelf centraal is gesteld en de uitsluitingen voor wat de oorzaak van het overlijden betreft eerder beperkt zijn. Vermeldenswaardig is in dit opzicht dat artikel 6e van de betwiste polis het 'atoomrisico' uitsluit (Rép. Prat. Dr. belge, Compl. III eod. verbo, nr. 82).

Een onderscheid dient gemaakt tussen het risico dat verzekerd wordt en het schadegeval (sinistre) dat aanleiding geeft tot de uitkering van de voorziene forfaitaire vergoeding.

Het risico kan bepaald worden als een toekomstige en onzekere gebeurtenis; het onzekere kan zijn ofwel het al dan niet voorkomen van de gebeurtenis (ongeval, brand, enz) ofwel het tijdstip van de gebeurtenis die verwacht wordt (overlijden) (Picard & Besson, o.c. T.I., p. 23).

Een schadegeval is er wanneer 1° het risico gerealiseerd wordt of is en 2° deze realisatie ook aanleiding geeft tot de uitkering van de vergoedingen voorzien in de overeenkomst (Picard & Besson, o.c., T.I. nrs 111, 115 en voornamelijk 116; Laloux, o.c., nr. 443, waarnaar verwezen wordt in Fredericq, o.c. T.P.R., « il ne suffit pas de prouver qu'il y a accident, il faut encore prouver qu'il y a 'accident garanti' »).

Wanneer de polis 'verzekering tegen lichamelijke ongevallen' alleen de bestendige werkonbekwaamheid waarborgt, zal een zwaar ongeval, dat echter geen bestendige werkonbekwaamheid maar alleen tijdelijke werkonbekwaamheid meebracht, het risico realiseren, maar geen schadegeval uitmaken.

Tussen de realisatie van het risico en het voorkomen van een schadegeval kan er derhalve een zekere tijd verlopen en is het bovendien onzeker dat er wel een schadegeval zal zijn vb. in geval van een op eerste zicht onbeduidend ongeval; er bestaan ter zake dan ook kiese problemen wat de verwittiging betreft van de verzekeringsmaatschappij (Picard & Besson, o.c., T.I. nr. 120 en 447; Monette, De Villé et André, Traité des assurances terrestres nrs. 168 en 346; Cass. fr. 4 mei 1955, reeds geciteerd — zie voornamelijk de noot van Besson).

Bij de persoonlijke verzekering tegen lichamelijke ongevallen is het risico, de toekomstige en onzekere gebeurtenis die wordt verzekerd, wezenlijk het ongeval (Sentence arbitrale, 22 mei 1959, reeds geciteerd, zie nota; Laloux, o.c. nr. 443; Monette, De Villé et André, o.c., 168; Picard & Besson, o.c. T.I. n° 445 « Le risque pris en charge par l'assureur est essentiellement l'accident »). Dit sluit logischerwijze in dat het ongeval, zijnde de toekomstige en onzekere gebeurtenis die verzekerd wordt, slechts verzekerd zal zijn wanneer het plaats heeft nadat de verzekering contractueel uitwerking heeft, d.i. op 1 januari 1969 om 0 uur (Picard & Besson, o.c. nr., 443 waarin een bepaling wordt gegeven van de assurance contre les accidents corporels 'waarin voorkomt'... au cas où, durant la période de garantie, un accident corporel atteindrait l'assuré... » Cass. fr., 20 juli 1942, reeds geciteerd waaronder P.L.P. in zijn noot een onderscheid maakt tussen de « sinistre virtuel » virtueel schadegeval of schadegeval in potentie), waarmee de realisatie van het risico (ter zake het ongeval) wordt bedoeld, zonder dat het reeds zeker is dat vergoedingen zullen dienen uitgekeerd te worden opdat de gevolgen van het ongeval nog niet vaststaan, en, de « sinistre consommé » (voltrokken schadegeval) wanneer de contractueel bepaalde forfaitaire vergoedingen door de verzekeraar verschuldigd zijn, waarna hij opmerkt: « La police d'assurances... garantit les sinistres virtuellement réalisés pendant la période d'assurance, même si la réclamation de la victime sans laquelle le sinistre ne serait pas consommé n'est formulée qu'après la cessation du contrat. »

Wij menen dan ook dat in huidige geval geen twee risico's bestaan, doch slechts één risico, nl. het ongeval. Dit risico was reeds gerealiseerd vóór de overeenkomst werd gesloten en vóór de verzekering uitwerking kreeg; het was

geen toekomstige en evenmin nog een onzekere gebeurtenis.

Het ongeval dat plaatsgreep op 17 december 1968 kan derhalve geen aanleiding geven tot vergoedingsuitkering.

Besluit : eis ontvankelijk doch ongegrond

(get.) Peytier.

* * *

Vonnis.

Overwegende dat de vordering strekt tot betaling aan eiseres van 350.000 fr. in uitvoering van het verzekeringscontract tussen verweersters op 30.12.1968 afgesloten ;

Overwegende dat eiseres in besluiten dit bedrag verhoogde tot 360.020 frs ;

Overwegende dat eiseres optreden als rechtopvolgers van wijlen Auguste Basteleynsens, aan wie op 17.12.1968 te Schaerbeek een ongeval overkwam, tengevolge waarvan hij op 6.1.1969 overleed ;

Overwegende dat de overleden titularis was van twee bankrekeningen ten zetel van eerste verweerster, zijnde nr. 8937 ten belope van 110.000 fr. (intresten inbegrepen) en nr. 7701 ten belope van 250.000 fr. hetzij in totaal 360.000 fr. als kredietsaldo bestond op het ogenblik van het ongeval dd. 17.12.1968 ;

Overwegende dat eerste verweerster, verzekeringsnemer, met tweede verweerster, verzekeraar, een verzekeringscontract afsloot op 30.12.1968, waardoor de betaling van een vergoeding werd verzekerd gelijk aan het kredietsaldo van de rekening op het ogenblik van het overlijden van de titularis, verzekerde ;

Overwegende dat gezegde polis uitwerking had vanaf 1.1.1969 te nul uur om te eindigen op 31.12.1971 te 24 uur (art. 7), mits gebeurlijke verlenging met twaalf maanden vanaf het ongeval (art. 2, lid 2) ;

Overwegende dat de vordering voor zoveel als gericht tegen eerste verweerster als ongegrond dient afgewezen te worden, daar het niet bewezen is dat zij als verzekeringsnemer haar prestatie niet zou hebben vervuld en daar zij niet gehouden was een vergoeding uit te betalen ingeval het risico verwezenlijkt zou worden ;

Overwegende dat eisers beweren dat gezegd verzekeringscontract een overlijdensverzekering is met als risico het overlijden, terwijl tweede verweerster voorhoudt dat het hier eerder om een ongevallenverzekering gaat waarbij het ongeval en het overlijden als twee wezenlijke bestanddelen van het risico worden beschouwd ;

Overwegende dat eisers beweren dat het hier gaat om een overlijdensverzekering waarin het overlijden centraal als risico staat, terwijl tweede verweerster voorhoudt dat bij nauwkeurige ontleding van de beschikking vervat in art. 3a, 3b, 3f, 3g, 4a, 5d en 6 blijkt dat het ongeval een wezenlijk bestanddeel is van het verzekerd risico ;

Overwegende dat het risico een onzekere en toekomstige gebeurtenis is, waarvan de verwezenlijking de verbintenis van de verzekeraar doet ontstaan. (Les Nouvelles, Droit commercial, V°, 1, Les assurances terrestres, nr. 361-362) ;

Overwegende dat de polis tussen verweersters afgesloten het risico beschrijft als : «Overlijden ingevolge ongeval» waardoor dient te worden verstaan, het overlijden voortkomend van de plotse en toevallige werking van een uitwendige kracht (art. 1 en art. 2, lid 2) ;

Overwegende dat de bedingen van een plots ongeval dienen uitgelegd te worden en dat wanneer de polis het risico duidelijk omschrijft, het strijdig met de regel van het gemeen recht zou zijn de polis uit te breiden tot gevallen, welke er niet in voorzien zijn (E. Beyers : Princ. gén. des assur. terrestres, J.T., 1957, blz. 313-314, nr. 47 en 83) ;

Overwegende dat eisers ten onrechte voorhouden dat het enig risico bestaat in het overlijden van de verzekerde ;

Overwegende dat deze zienswijze slechts één van de drie voormelde factoren van het risico voorhoudt, te weten het overlijden ;

Overwegende nochtans dat het risico « overlijden ingevolge ongeval » in de eerste plaats chronologisch en logisch een ongeval onderstelt — *conditio sine qua non* — om de verplichting van de verzekeraar te doen ontstaan en dat indien deze toekomstige en onzekere gebeurtenis zich voordoet, in de tweede plaats het overlijden minstens moet samenvallen met of volgen op het ongeval, en dat er tussen het ongeval en het overlijden een causaal en rechtstreeks verband moet bestaan, zonder hetwelk de verzekeraar niet gebonden is tot een prestatie ;

Overwegende dat het risico, in casu, bijgevolg als één determinerende faktor, bestaande uit drie elementen, welke alle drie te samen — en niet elk afzonderlijk, zoals eisers het willen voorhouden — dienen verwezenlijk te zijn, opdat de polis uitwerking zou hebben ;

Overwegende dat bij een overlijdensverzekering, waarvan eisers gewag maken, de verzekeraar slechts zijn prestatie uitvoert, indien het overlijden zich binnen een bepaalde termijn voordoet (Van de Putte, Inleiding tot het Verkeersrecht, blz. 108-109) ;

Overwegende dat in casu de polis een toepassing is van een collectieve personen- of sommenverzekering tegen lichamelijke ongevallen, waarbij de verzekeraar tot prestatie gehouden is in casu ten voordele van de echtgenote of erfgerechtigden van de verzekerde die niet met name genoemd wordt (R.P.D.P., Compl. III, V°, Assur. terrestres, nr. 271-272, blz. 349, en nr. 274, blz. 350 ; Hof van beroep Brussel, 16.2.1965, J.T., 1966, vlz. 66 ; C. Schuermans : Overzicht rechtspraak 1961-1968 in tijdschrift Privaatrecht, 1969, nr. 34, blz. 108-109 ; M. Taquet en P. Denis : « Assur.-groupe, indemnité de préavis et pécule de vacances », J.T., 1965, blz. 35) ;

Overwegende dat de allereerste verbintenis van de verzekeraar erin bestaat het vastgesteld kapitaal te betalen, wanneer de in de polis voorziene (onzekere en toekomstige) gebeurtenis zich voordoet (Van de Putte, o.c., blz. 15) ;

Overwegende dat één element van dit risico, te weten het ongeval, reeds vervuld en verwezenlijkt was (op 17.12.1968) op het ogenblik van de afsluiting van het contract, zodat de polis geen gevolg kan hebben voor het geheel, daar de drie elementen van één en hetzelfde risico gezamenlijk en onafscheidbaar (overlijden ingevolge ongeval) dienen verwezenlijkt te worden of vervuld te worden na de ondertekening van het contract ;

Overwegende dat het risico noodzakelijkerwijze een onzekere en toekomstige gebeurtenis onderstelt, waarvan de verwezenlijking moet plaats hebben na de afsluiting van het contract zodat art. 28 van de wet van 11.6.1874 toepasselijk is volgens hetwelk de verzekering geen uitwerking kan hebben indien de voorziene schade reeds bestond op het ogenblik van het contract, dit artikel 28 toepasselijk zijnde op alle verzekeringen, zowel op schadeverzekeringen als op sommen- of personenverzekeringen (toutes les assurances) (Les Nouvelles, o.c., nr. 363, blz. 91, nr. 450, blz. 104, nr. 1112 tot 1115, blz. 232) ;

Overwegende dat het feit dat verweersters hiervan geen kennis blijken te hebben het gevolg is van de techniek van de groepsverzekering, waarbij de verzekerde meestal niet met naam wordt vermeld (R.P.D.B., l.c., nr. 271) ;

Overwegende dat tweede verweerster trouwens beweert geen premie te hebben ontvangen voor de periode, voorafgaand aan de aanvangsdatum van de polis en eerste verweerster het tegendeel niet bewijst, zodat de verzekeraar (tweede verweerster) zijnerzijds niet gehouden is tot prestaties, bestaande in de eerste plaats in de uitkering van sommen of kapitalen (totaal bedrag der rekeningboekjes), daar een verzekering wederzijdse verbintenissen behelst (Van de Putte, o.c., blz. 17) ;

Overwegende dienvolgens dat de vordering als ongegrond tegen beide verweersters dient afgewezen te worden ;

Om deze redenen,

De Rechtbank :

Gelet op art. 3, 37, 41 en 42 van de wet van 15 juni 1935 ;
Gehoord ter openbare terechtzitting van 3 mei 1971, de heer Peytier, substituut-procureur des Konings in de mondelinge uitzetting van zijn overeenkomstig schriftelijk advies dd. 30.4.1971 ;

Rechtsprekend na tegenspraak ;

Verklaart de vordering niet gegrond tegen beide verweersters, wijst eisers ervan af en veroordeelt eisers tot de kosten.

BOEKBESPREKING

Vijfde verslagboek van de Kultuurraad voor Vlaanderen.

Antwerpen, Jan Van Rijswijcklaan 28, 1972, 148 blz.

Zopas verscheen het vijfde verslagboek van de Kultuurraad voor Vlaanderen. Deze Raad werd in 1959 op initiatief van de Vlaamse provincies opgericht, ruim 12 jaar voor de installatie op 7 december 1971 van de parlementaire cultuurraden, die zoals men weet ingevolge de wet op de culturele autonomie werden geïnstalleerd. Dit verslagboek behandelt de periode van 1 oktober 1969 tot 31 december 1971 en geeft een overzicht van alle activiteiten en initiatieven van de Raad tijdens die jaren. In een algemene inleiding wordt de werking van de Raad behandeld en geordend volgens de verschillende onderwerpen, activiteiten en belangstellingspunten, die tijdens deze periode aan de orde kwamen.

De Kultuurraad voor Vlaanderen heeft in deze periode het tot stand komen van deze culturele autonomie van nabij gevolgd. De pluralistische samenstelling van deze Raad liet toe, dat er m.b.t. het cultuurpact een aantal waardevolle suggesties konden geformuleerd worden. Zo heeft de Raad o.m. gepleit voor een globale visie op het cultuurbeleid en aangedrongen op het tot stand komen van een « Handvest voor Cultuurbeleid », waarin het cultuurpact syntetisch zou verwerkt worden. Hierbij aansluitend werd gepleit voor een planning op langere termijn met eraan verbonden realistische financieringsmogelijkheden. Een aantal waardevolle beleidslijnen werden tenslotte in een memorandum verwerkt en aan de parlementaire cultuurraad op 7 december 1971 overhandigd.

Opvallend is eveneens dat de Kultuurraad voor Vlaanderen herhaaldelijk heeft aangedrongen bij de regeringsinstanties om een culturele adviesraad op te richten, die voornamelijk zou functioneren als studie- en adviesorgaan voor de Kultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap. De Kultuurraad voor Vlaanderen was trouwens bereid, zoals blijkt uit dit verslagboek, zelf deze functie op zich te nemen, indien de regernig hem erom verzocht. Deze stelling van de Raad is wel belangrijk, omdat men kan voorzien dat een aantal parlementsleden onvoldoende inzicht hebben in de culturele problemen van het Vlaamse landsgedeelte. Nochtans moeten zij dit cultuurbeleid ter hand nemen in de pas opgerichte parlementaire cultuurraden. Grondige voorstudie is dus wel onmisbaar.

« Een onvoldtoide culturele autonomie »

Zo noemt Mr. P. Knapen de institutionalisering van de cultuuraautonomie in het woord vooraf van het verslag-

boek. De voorzitter van de Raad merkt hier verder bij op dat « de Cultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap nog onvoldoende macht bezit en derhalve dient verder gewerkt te worden aan de uitbouw van een volwaardig autonoom cultureel parlement ». (blz. 7) In de schoot van de Raad werd inmiddels nagedacht over de verbetering van deze culturele autonomie. Hierbij ging vooral aandacht naar de begrotingen voor cultuur, die volgens objectieve criteria — voornamelijk de demografische verhouding tussen Vlaanderen en Wallonië — tussen beide landsgedeelten moeten worden verdeeld. Een eigen fiscaliteit leek de Kultuurraad onontbeerlijk, wil men ernst maken met een efficiënte culturele autonomie. Een wetsvoorstel tot oprichting van een cultuurfonds, dat de huidige Minister van Binnenlandse Zaken Van Elsanle in 1969 neerlegde, waaruit de culturele sector zou worden gefinancierd op een analoge wijze als het wegefonds voor openbare werken, werd door de Raad ernstig bestudeerd en op zijn consequenties onderzocht. Het onderzoek is nog niet volledig : in het verslagboek wordt melding gemaakt van verdere besprekingen en studies omtrent dit probleem in de nabije toekomst.

De stellingnamen van de Kultuurraad inzake onderwijsproblemen en de actieve inspanningen van de Raad voor de bekendmaking van de beeldende kunsten (Openbaar Kunstbezit), de muziek (Luister van de muziek in Vlaanderen), de literatuur, de film en zo meer worden uitvoerig toegelicht. De samenwerking met andere instanties leidde tot initiatieven, die op diverse domeinen actief werk verrichten, zoals de voorlichting over Vlaanderen in het buitenland met het Instituut voor Voorlichting, de Stichting voor Culturele Integratie van Noord en Zuid en het Theatercentrum, dat de belangstelling voor het theater- en concertleven bij het brede publiek wil stimuleren en langzamerhand de nog aanwezige drempelvrees wegwerken.

Alle nodige informatie omtrent de samenstelling en de structuur van de verschillende administratieve organen van de Kultuurraad voor Vlaanderen werden in dit vijfde verslagboek opgenomen.

De Smidt (J. Th.), Compendium van de geschiedenis van het Nederlandse privaatrecht. — Kluwer, Deventer, 1972 (2de uitgave).

Nu het voor de Rechtsgeschiedenis in de Nederlandse Universiteiten klassiek gebruikte werk van De Blécourt-Fischer niet meer wordt herdrukt, is het een gelukkige gedachte geweest van Professor J. Th. De Smidt voor de eerstejaarsstudenten een compendium te ontwerpen van de geschiedenis van het Nederlandse privaatrecht.

Het volgt in grote lijnen het Burgerlijk Wetboek : Personenrecht (natuurlijke en rechtspersonen) ; Familierecht (Huwelijksrecht, huwelijksvermogensrecht) ; Erfrecht (algemeen, intestaat erfrecht, testamentair erfrecht) ; zakenrecht (algemeen, familievermogen, Peispruchsrecht en naastingsrecht, roerend recht heeft geen gevolg) ; zakelijke genotsrechten (bezit, eigendom, grondrente, tiendrecht, leenrecht, heerlijke rechten, bekleemrecht) ; verkrijging van goederen (overdracht, acquisitieve verjaring toe-eigening, natrekking, onteigening) ; zakelijke zekerheidsrechten ; verbintenissenrecht (algemeen, enkele leerstukken : « Schuld und Haftung », natuurlijke verbintenis, de goede trouw, wanprestatie, derdenbeding, vertegenwoordiging, cessie) ; verbintenis uit overeenkomst (contractsvrijheid, vereisten voor een geldige overeenkomst) ; bijzondere contracten (schenking, verbruikleen en rente, koop en verkoop, huur en verhuur van grond, maatschap, lastgeving, kanscontracten, borgtocht) ; verbintenissen en onrechtmatige daad ; andere verbintenissen (zaakwaarneming, ongerechtvaardigde verrijking) ; tenietgaan van verbintenissen ; handelsrecht (algemeen, zeerecht, verzeke-

ring, vennootschappen, waardepapieren). Hierna volgt een overzicht van de codificatie van het materieel privaatrecht.

Dat dit compendium reeds na twee jaren een herwerkte herdruk mocht beleven is het beste bewijs van zijn degelijkheid. Dank zij de intense medewerking van collega Feenstra kan in dit compendium een integrale benadering van de Romeinse, de Rooms-Hollandse en de moderne juridische aspecten op het gebied van het vermogensrecht sterk naar voren gebracht. Ook is de auteur erin geslaagd bij de andere behandelde onderwerpen de momentopnamen te doen vervangen door beelden, die het historisch perspectief wat meer doen uitkomen.

Indien wij er rekening mee houden dat dit compendium een hulpmiddel is, dat in combinatie met college en werkgroep gebruikt dient te worden, dan mogen de Nederlandse eerstejaarsstudenten zich gelukkig achten over dit instrument te kunnen beschikken.

L. Th. Maes.

MEDEDELINGEN

Een Europese stage voor informatieverwerking te Brussel.

Het Ministerie van Justitie heeft te Brussel, van 2 tot 14 oktober 1972, een stage voor informatieverwerking ingericht.

Onder de bescherming van de Raad van Europa werd deze stage ingericht en geanimeerd door de leiders van Credoc met de medewerking van functionarissen, universitair en advocaten.

Een twintigtal deelnemers van circa 12 naties, gaande van Portugal tot Turkije, hebben met grote interesse conferenties en bezoeken bijgewoond.

Het programma van deze stage, knap opgevat, tragsgewijze volgens de aard van de moeilijkheid, bevatte vooreerst de studie van de documentaire informatieverwerking, vervolgens deze van de juridische informatieverwerking.

De inleiding tot het gebruik van computers werd aan technici en gespecialiseerde firma's toevertrouwd. Demonstraties en voorstellingen van programma's volgden elkaar op. Het bezoek van documentaire centra (Euratom, Europese Gemeenschappen, Nationaal Register, CRIF, Solvay) illustreerde de toepassing.

Tijdens de tweede week werden de problemen van analyse en van opzoekingen van rechtsbronnen bestudeerd. Tegelijkertijd werden de technische oplossingen verduidelijkt waardoor Credoc het eerste Europees operationeel centrum is geworden van geautomatiseerde juridische documentatie.

De inrichters van de stage hadden, door de thema's te variëren, aantrekkelijke uiteenzettingen van ideologie over de verhoudingen van de rechtslogica en van de informatiewerking, en over de deontologie ervan, voorzien.

De animatie van de opeenvolgende debatten bevestigde de juistheid van de keuze.

Deze stage was niet enkel, voor ons deelnemers, een wetenschappelijke verwezenlijking, maar tevens een menselijk geslaagd werk. De Belgische juristen hebben zich ingespannen om ons verblijf zo aangenaam mogelijk te maken. Na hun intellectuele specialiteiten (informatieverwerking en logica) hebben wij kunnen genieten van hun kulturele en gastronomische specialiteiten.

Elke prestatie was omringd van intense en delikate hartelijkheid. Zodat op het einde van deze stage over de «machinemens», professoren en deelnemers waren vrienden geworden.

Van nu af werd de proef geleverd dat een computer de vriendschap kan katalyseren.

André Dunes,
Hoofdredakteur van Dalloz.

TIJDSCHRIFTEN

Orientatie, jaargang 1972 - nr. 8.

Ten geleide. — Ph. De Keyser, Willekeurig ontslag. — F.A.P. Bundervoet, Het personeelsverloop in de onderneming. — G. Hélin, Flitsen, problemen van sociale actualiteit. Rechtspraak. — Comité voor V.G.V. beschermde werknemers. — Uit het Staatsblad. — Allerlei.

Tijdschrift voor Gemeenterecht, jaargang 1972 - nr. 9.

Belastingen (gemeente). — Bossen en wouden. — Financiën (gemeente). — Goederen (gemeente). — Kerkbriek. — Krotwoningen. — Onderwijs (middelbaar). — Openbare onderstand (commissie van). — Personeel (gemeente). — Raad (gemeente). — Stedebouw.

Tijdschrift van de vrederechters, jaargang 1972 - nr. 8-9

Koninklijke Vrederechtersbond, Congres te Oudenaarde. — Ontvangen werken. — Rechtspraak.

Turnhouts Rechtsleven, jaargang 1972 - nr. 3-4.

Rechtspraak.

Europees vervoerrecht, jaargang 1972 - nr. 4.

Le projet OMCI/CEE d'une Convention sur le Transport International de Marchandises (Convention TCM). — Note.

Nederlands Juristenblad, jaargang 1972 - nr. 35.

Mr. M. de Boer, Produktaansprakelijkheid in de farmaceutische industrie. — Prof. Jhr. mr. H. F. van Panhuys, Petitionnement Vietnam. — Mr. J.L.F. Friedrichs, Dupliek aan prof. Van Hattum.

nr. 36.

Mr. A. M. A. Soons, Volkenrechtelijke vragen rond het project voor de bouw van een afvaleiland in de Noordzee. — Jhr. mr. J. M. van Rijkvorsel, In memoriam prof. mr. D. Kollwijn. — Mr. L. Prakke, Betekenis en werkingsduur van een formatie-opdracht. — Prof. mr. M.C. Burkens, Een weerwoord: het bestaansrecht van een kabinet.

nr. 37.

Mr. A. Tchernoff, De motivering van sancties door de wetgever. — Prof. mr. F.E.M. Mitrasing, Gratie. — Prof. mr. J.M. Polak, Motivering van strafbaarstelling en Algemene Bijstandswet. — Mr. H. J. Marius Gerlings, Geen gratie maar amnestie. — Mr. J. P. Verheul, Petitionnement Vietnam.

Weekblad voor privaatrecht, notaris-ambt en registratie, jaargang 1972 - nr. 5188.

Prof. mr. W.L.G. Lemaire, Wat brengen de Europese geunificeerde regels betreffende de internationale rechtsbedeling? — (II) Mr. J. van Slooten, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak: Beslissingen inzake de Successiewet 1956 (V). — Prof. mr. H. Schuttevaer, Rectificatie opstel, gewijd aan J. Klein, W.P.N.R. 5184. — Ontvangen boeken. — Tijdschriften. Berichten en mededelingen.

nr. 5189

Mr. PH ; A. N. Houwing vijftienzeventig jaar. — Prof. mr. W.L.G. Lemaire, Wat brengen de Europese geunificeerde regels betreffende de internationale rechtsbedeling (III, slot). — Mr. J. van Slooten, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak : Beslissingen inzake de Successiewet 1956 (V, slot). — Ontvangen boeken. — Tijdschriften ; — Berichten en mededelingen.

Advocatenblad, jaargang 1972 - nr. 9.

P.J.W. De Brauw, De onafhankelijkheid en zelfstandigheid van de advocaat. — Verslag Ordevergadering. — Rechtshulp aan verzekeringsgestelden. — Het Rapport van Braam. — Commentaar op de proeve wijziging Advocatenwet. — Verslag I.B.A.-Congres. — Het woord is aan de lezer. — Wetgevingsinformatie. — Disciplinaire beslissingen. — Mededelingen. — Personalía. — Varia.

Ars Aequi, jaargang 1972 - nr. 9.

G.M.M. den Drijver, De Sosjale Joenit en het ontbreken van materiële wederrechtelijkheid. — R. de Winter, Naar een volksverzekering inzake arbeidsongeschiktheid. — Mr. G.R. Rutgers, De juridische polikliniek — een gemiste kans. — Prof. mr. Ch. P. A. Ceppaart, Antwoord op rechtsvraag, belastingrecht. — Rechtsvraag. — Boekaankondigingen. — Wetgeving. — Jurisprudentie. — Ad valvas.

Tijdschrift voor Europees en Economisch Recht, jaargang 1972 - nr. 9.

Berichten van de redactie. — Mr. B.H. ter Kuile, Over misbruik van bevoegdheid bij economische wetgeving. — Mr. J.G. de Jong, P.B.O.-kroniek. — Jurisprudentie.

Bestuurswetenschappen, jaargang 1972 - nr. 5.

Dr. E. van Raalte, Oorsprong en nasleep van de in juli uitgebroken kabinetscrisis. Een aantal staatsrechtelijke kanttekeningen. — Inspraak en gezag. Verslag congres 1972 van de V.N.G. — Drs. P.C.W.M. Bogaers, Is de problematiek van het openbaar bestuur in de randstad oplosbaar ? — Prof. mr. in 't Veld, Professor H. Buch †. — Buitenlandse kroniek. — Boekbesprekingen.

T.V.V.S. - Maandblad voor Ondernemingsrecht, jaargang 1972 - nr. 10.

Dr. ir. H. Van der Haas, Enige beschouwingen over de voorsprong van het midden- en kleinbedrijf ten opzichte van de grote onderneming. — Mr. J.J. Goudsmit, Tijdelijke samenwerking van vennootschappen beschouwd vanuit de fusiegedragsregels en vanuit de wet op de ondernemingsraden. — C. Van Soest, Overdracht van aandelen en de overdrachtsbelasting. — Mr. F.J. Hebermann, Kan een v.o.f. lid zijn van een coöperatieve vereniging ? — Korte notities. — Boekbespreking. — Mededelingen. — Correctie vragenrubriek.

Journal des Tribunaux, jaargang 1972 - nr. 4798.

François Rigaux, Le domaine d'application de la loi uniforme sur la vente internationale des objets mobiliers corporels et de la loi uniforme sur la formation de ces contrats de vente. — Jurisprudence. — Notes de jurisprudence. — Chronique judiciaire.

nr. 4799

Raymond Verlaine, Daniel Foret, Albert Régibeau et Louis Lousberg, La juridiction de la famille ? — Claude Leroy, L'extradition des pièces à conviction ou d'objets constituant le corps du délit. — Jurisprudence. — Chronique judiciaire.

nr. 4800

Dr. Jacques Baudour, Economie sanitaire et planification

de l'assistance psychiatrique 597. — Jurisprudence. — Chronique judiciaire.

Revue de Droit pénal et de Criminologie.

Tables des matières 1971-1972.

Revue de Droit pénal et de Criminologie, jaargang 1972 - nr. 1.

Mme Burniat-Herschovici, La délinquance des étrangers résidant à Bruxelles. — Richard F. Sullivan, Considérations économiques sur la politique criminelle. — Informations. — Chronique. — Bibliographie. — Revues. — Jurisprudence.

Revue internationale des Sciences administratives, jaargang 1972 - nr. 3.

Articles sur les Sciences administratives au Venezuela par : la Commission d'Administration publique, M. Rachadell, A.R. Brewer-Carias, A. Quintana Matos, A. Moles Caubet, J.V. Rodriguez Aznar, C. Sosa de Mendoza, L.H. Farias Mata, J. Calcano de Temeltas, L. Mritto Garcia, G. Quintero, N. Izquierdo Corser, L. Torrealba Narvaez. — Résumés des articles publiés en langues anglaise et espagnole. — Ecoles et instituts d'administration publique. — Bibliographie sélectionnée. — Informations, Coopération technique, Nouvelles. — Chronique de l'Institut.

Cahiers de Droit européen, jaargang 1972 - nr. 3.

C.D. Ehlermann, Problèmes institutionnels actuels de la Communauté. — E. Cerexhe, L'interprétation de l'article 86 du Traité de Rome et les premières décisions de la Commission. — P. Kravaritou-Manitakis, Le régime juridique de la participation dans la société anonyme européenne. — Jurisprudence. — Chronique législative. — Bibliographie. — Colloques, congrès et conférences.

Recueil Dalloz Sirey, jaargang 1972 - nr. 34.

Dominique Schmidt, Quelques remarques sur les droits de la minorité dans les cessions de contrôle. — Jacques Defrénois, Abus de fonction et vol d'usage. — Jurisprudence. — Législation.

nr. 35

Georges L. Pierre-François, L'indexation judiciaire des rentes viagères allouées en réparation d'un préjudice de responsabilité délictuelle. — Jurisprudence. — Sommaires de jurisprudence. — Législation.

Revue française de Sociologie, jaargang 1972 - nr. 3.

Lucien Karpik, Sociologie, économie politique et buts des organisations de production. — Lucie Tanguy, L'Etat et l'école. L'école privée en France. — Marc-Alain Descamps, Catastrophe et responsabilité. — Henri Lasserre, Religion et ascension sociale : l'exemple des ouvriers chrétiens. — Notes critiques. — Bibliographie. — Information.

Ethno-Psychologie - Revue de psychologie des peuples, jaargang 1972 - nr. 2-3.

Editorial, Amica Africa. — Louis-Vincent Thomas, Pour une sémiologie de la mort négro-africaine. — Barthélémy Kotchany-N'Guessan, Césaire et la culture française. Retour aux sources dans la littérature négro-africaine. — Jean Kanga, Une étude comparative de l'apprentissage de concepts conjonctifs et disjonctifs par la découverte de la règle. — M. Clapier-Valladon, Approche psychosociologique de la personnalité malgache. — Expérimentation d'un questionnaire de personnalité dans deux sociétés différentes : Madagascar et Algérie. — Pierre Erny, Un siècle de pédagogie en Afrique Noire. — Pascal Wasungu, Sorcellerie et possession en Afrique. — Bibliographie critique. — Chronique.